

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2025. április 22–24.
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

**Nemzetközi büntetőbíráskodás, és az egyéni felelősség kérdésköre
a nemzetközi jogban – tekintettel az orosz-ukrán helyzetre**

Jelige:121il

Pályamunka lezárásának időpontja: 2023. november

2025.

NYILATKOZAT

mesterséges intelligencián alapuló szövegíró eszközök használatáról

Nyilatkozom, hogy a 37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Had- és Rendészettudományi Szekció benyújtott pályamunkám megírása során mesterséges intelligencián alapuló szövegíró eszközöket nem használtam.

Nyilatkozom, hogy a dolgozat szakmai, tudományos tartalmát, az abban szereplő minden közlést, állítást, megállapítást, véleményt, következtetést sajátomnak ismerem el, ezek a dolgozat szerzőjeként szakmai álláspontomat pontosan tükrözik, a szöveg egészéért és annak minden eleméért felelősséget vállalok.

Tartalomjegyzék

1.Bevezetés	4
1.1 Témaválasztás indoklása.....	4
2. Nemzetközi jog sajátosságai	6
2.1 Nemzetközi büntetőjog fogalma.....	6
2.2 Egyén nemzetközi jogi felelőssége.....	7
3. Nemzetközi büntetőbíráskodás	9
3.1 Nemzetközi büntetőbíráskodás kialakulása	9
3.2 Nürnbergi perek.....	10
3.3 Az ENSZ ad hoc törvényszékei.....	11
3.4 Hibrid Törvényszékek.....	16
4. Nemzetközi Büntetőbíróság.....	19
4.1 Nemzetközi Büntetőbíráskodás kialakulása.....	19
4.2 Nemzetközi bűncselekmények	20
4.3 Nemzetközi Büntetőbíróság eljárása	23
5. Áttekintés az Orosz-Ukrán helyzet jogi felelősségre vonás kérdéskörében	26
5.1 Orosz-Ukrán háború rövid áttekintése.....	26
5.2 Lehetséges megoldások a felelősségre vonás kérdésére	28
5.3 Egyéni felelősség kérdése	32
5.4 Az orosz-ukrán háború összefoglalva a felelősségre vonás szempontjából	35
6. Befejezés	37
7. Források:	39

1.Bevezetés

1.1 Témaválasztás indoklása

Mindenekelőtt, hogy témám fontosságát hangsúlyozzam, abból szeretnék kiindulni, hogy mint emberek, mindennapi életünk elengedhetetlen részét képezik konfliktusaink, és azok megoldásai. Ezen jelenség feloldására alakult ki egy hosszú-hosszú folyamat során a bírászkodás, amely állami utat kínál ezek megoldására. Nem részletezve ezen folyamatot, jutottunk el a büntető bírászkodásig, amely jelenlegi jogrendszerünk „szankciós zárköveként”¹ tartunk számon. Ultima ratio jellege miatt láthatjuk, hogy olyan jogvitáknak joganyagát szabályozza, amely a jogrendszerekre nézve a legnagyobb veszélyt rejti magába. Alapvető értéket véd, mint például: az emberi élet, valamint a társadalom védelme. Azonban, központi kérdésként feltehetjük, hogy léteznek-e olyan bűncselekmények a büntetőjog területén ,amelyeknek üldözésére nem csupán a nemzeti jogokban van szükség, hanem a nemzetközi jogban is? Mindemellett, érdemes azzal a kérdéssel is foglalkoznunk, hogy kik és milyen módon vonhatók felelősségre a nemzetközi büntetőjog normái alapján? Mely jogforrások tartalmazzák ezen bűncselekmények felsorolását? Továbbá, milyen fórumok előtt van lehetőség a büntetőjogi felelősség megállapítására?

Meglátásom szerint ezen kérdésekkel célszerű foglalkozni, mivel világunkban számos nemzetközi konfliktus alakul ki, amelyek elkövetőit a nemzetközi jog alapján, csak nagyon kivételes esetekben vagyunk képesek elítélni. Kijelenthetjük, hogy az elmúlt évszázadok, de az elmúlt évtizedek alatt is jelentékeny fejlődésen ment keresztül a jogterületnek ezen része. Számos példán keresztül mutatom be ezen folyamatnak a sikerességét, vizsgálva ezek mellett a létrejött nemzetközi ítélkezési fórumok sajátosságait, létrehozásának körülményeit, joghatóságát, valamint az alapjául szolgáló bűncselekményeket. Továbbá ezen folyamatok bemutatását céloznám dolgozatommal, valamint, hogy ne csak a könyvek világába messziről szemlélve vizsgáljuk meg, akár a bírászkodást, vagy az egyéni felelősség kérdését, foglalkoznék dolgozatom során a jelenleg is folyamatban lévő, és – a sorok írásakor – még le nem zárult orosz-ukrán háborúval, illetve annak felelősségre vonási lehetőségeinek kérdéseivel is. Tekintettel az egyéni felelősségre vonásra, annak egy specifikus területével foglalatostkodnék a témám kifejtése során, ami az államfői immunitás kérdésköre lenne. Láthatjuk, hogy ez egy nagyon speciális személyi csoportot foglal magába, amelyre jelen állás szerint nincs egységes

¹ 30/1992. (V. 26.) AB határozat

szabályozási rendszer. Ennek következtében vizsgálnám, hogy milyen módon vonhatók felelősségre az ebbe a csoportba tartozók, mely nemzetközi fórumok előtt van lehetőség az államfői mentesség figyelmen kívül hagyására. A konkrét helyzetre vetítve tárgyalnám a lehetséges eljáró bírói fórumok előnyeit, illetve hátrányait.

Mindazonáltal, mivel témám alapjául szolgál a nemzetközi jog, így az elkövetkezendő részben kezdetben annak rövid áttekintésével folytatnám.

2. Nemzetközi jog sajátosságai

Dolgozatom alapjául szolgáló nemzetközi joggal, illetve sajátosságaival foglalkoznék ebben a bekezdésben. Hiszen az itt megjelenő jognak tulajdonságai nagyban kihatással lesznek arra, milyen módon is valósulhat meg a felelősségre vonás intézménye, és a bírói fórumok kialakulása nemzetközi szintén. A nemzetközi viszonyokban független szuverén államok vesznek részt, amelyek egyenlők és mellérendelt viszonyban vannak egymással, valamint szabad akaratukból vesznek részt különböző nemzetközi közösségekben. Nincs külön jogalkotó szervük, így a jogalkotó címzettje és a jogalkalmazó megegyezik. A nemzetközi jog forrásai sporadikusak és autonóm jellegűek, csak azon a területen jönnek létre, ahol az államok szükségesnek tartják őket, illetve érdekeik találkoznak. Elmondható ezen forrásokról, hogy egyenrangúak, ellenben kivételt képez a nemzetközi *ius cogens*, amit elméletben minden állam - egy fikció alapján - feltétlen alkalmazást igénylő normaként fogad el, valamint alkalmaz. Egy belső jogban nagyon fontos elv sem érvényesül, miszerint senki sem lehet saját ügyének bírója. Így, az államok viszonyát az önsegély princípiuma határozza meg, ezáltal a nemzetközi jog nem ismeri el a kötelező bíraskodás intézményét. Ennek következményeként a nemzetközi bíróságok szerepe marginális lesz. Csak akkor képes egy állandó, vagy választott bíróság eljárni - valamint az érintett államokra kötelező erejű határozatot hozni - ha a felek ehhez valamilyen módon hozzájárultak, és alá vetik magukat joghatóságának. A megállapított jogkövetkezmények kikényszerítésére a bíróságoknak nincsen eszköze, maga az állam az önsegély elve alapján vesz elégtételt az őt ért sérelmekért, s maga alkalmaz joghátrányt².

2.1 Nemzetközi büntetőjog fogalma

A nemzetközi jog alapvető áttekintése után, annak legfiatalabb jogterületének meghatározásával folytatnám dolgozatom kifejtését. Felismerhettük a nemzetközi jogi áttekintés következtében, hogy annak alapvető feladata az államok között - mint egyenrangú jogalanyok közötti - azok mellérendelt jogviszonyainak szabályozása. Ellenben, a büntetőjogi szabályozás központjában a magánszemélyeknek olyan cselekményei állnak, amelyeket az állam büntetendőnek minősít, és szankcionálja azokat. Ezáltal láthatjuk, hogy ahhoz, hogy a nemzetközi büntetőjog létezessen, nem csupán az államok nemzetközi jogalanyiságát kell elismernünk, hanem az egyénekét is. Mindemellett, tekinthetünk úgy a nemzetközi

² Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

büntetőjogra mint, ami a jellemzően a humanitárius jog súlyos megsértését szankcionálja. Megállapíthatjuk tehát, hogy elsősorban ez a jogterület a nemzetközi humanitárius jog alapvető normarendszeréből következő szabályok, és az azokhoz kapcsolódó büntetőjogi szankciók kérdéskörére vonatkozik ³.

Ahhoz, hogy a nemzetközi büntetőjoggal tudjunk foglalkozni, érdemes annak fogalmának meghatározásával kezdenünk. A nemzetközi szakirodalomban a nemzetközi büntetőjog fogalmi meghatározására több példa is született, azonban a nemzetközi jogászok többsége a következő meghatározást tekinti megfelelőnek, miszerint: „Nemzetközi büntetőjognak azt a nemzetközi bűncselekményekkel foglalkozó jogterületét tekintjük, amelyen a bűncselekmény tényállásának meghatározása és az elkövetők felelősségre vonásának kötelezettsége közvetlenül a nemzetközi szokásjogból ered, vagyis az egyéni büntetőjogi felelősség állami aktusok hiányában is a nemzetközi jogból származik”⁴. Ezen bűncselekmények a nemzetközi jogrend által felállított alapvető fontosságú értékeket sértenek, és meghatározásukat mindig a történelem eseményei színezik be. Jelenleg nemzetközi bűncselekményként tekinthetünk az agresszióra, a háborús bűncselekményekre, az emberiség elleni bűncselekményekre, valamint a népirtásra. A bűncselekményeket jellemzően szerezvezt formában követik el, állami közreműködéssel, azonban – mivel az egyéni felelősségre vonás is lehetséges az nemzetközi jogban – az állam felelősségétől függetlenül is megállapíthatók⁵. A fogalom meghatározás második feléből kitűnik a lehetséges nemzetközi büntető bíraskodás gondolata is, amellyel majd a dolgozatom későbbi részeiben részletesen foglalkozok.

2.2 Egyén nemzetközi jogi felelőssége

Mielőtt áttérnék a büntetőbíráskodás tárgyalására, magáról az egyéni felelősségről röviden szeretnék szólni. Az egyén a nemzetközi jogban nemcsak aktív jogalanyisággal - emberi jogokkal - rendelkezik, hanem passzív nemzetközi jogalanyisággal is, amelynek gyökerei jóval megelőzik az emberi jogokét. Példának okán említhetjük - a kötelezettségekre - a hadviselés kegyetlenkedésének korlátozására irányuló szabályokat, vagy éppen a középkorban a lovagiasság normáit is.

³ Blahó András, Prandler Árpád (Szerk.): Nemzetközi szervezetek és intézmények, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016.

⁴ Kende Tamás - Nagy Boldizsár - Sonnevend Pál - Valki László (szerk.): Nemzetközi jog, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014.

⁵ Uo.

A nemzetközi jog klasszikus felfogása csak az államot tekintette jogalanynak. Az egyéneket kötelező szabályok tényleges rögzítésének szándékáról, csak a 19. században beszélhetünk. Kezdetben, három területen határoztak meg az államok kötelező magatartás szabályokat: kalózlevelek kiállításának tiltásáról, a rabszolga-kereskedelem tilalmáról, - amelyet nem egy konferencia, egyezmény rögzít magában – valamint a hadijogi szabályokról⁶. Ugyanakkor, az első valódi nemzetközi jogon alapuló, nemzetközi felelősségre vonási kísérlet az első világháborút követően az antathatalmak részéről történt. A felelősségre vonás alapját a Németországgal kötött Versailles-i békeszerződés „Megtorlások” címet viselő VII. részének 227-230. cikkei szabályozták. Melyek szerint a felelősség, a különböző katonai törvényszékek előtt kiterjedt mindazokra, akiket azzal vádolnak, hogy megsértették a háború jogát, illetve szokásait. Ezekkel összefüggésben kiadási kötelezettségeinek Németország nem tett eleget, így nemzeti fóruma előtt 1921-ben lipcei székhelyű német Birodalmi Legfelsőbb Bíróság előtt került sor. Az eljárások keveseket érintettek, és az általa kiszabott büntetések nem voltak megfelelőek⁷.

Igazi áttörést az egyén nemzetközi felelősségre vonásában a második világháború után láthattunk. A Nürnbergi Törvényszék volt az első olyan nemzetközi bírói testület, amely közvetlenül a nemzetközi jog alapján járt el. Ítéletében leszögezte: „ az egyéneknek olyan nemzetközi kötelezettségeik vannak, amelyek meghaladják az egyes államok által előírt nemzeti kötelezettségeket”, vagyis az egyéni büntetőjogi felelősség alól nem mentesít, ha a belső jogban találunk azzal ellentétes tartalmú szabályokat⁸. Innen számíthatjuk valójában az egyén nemzetközi büntetőjogi felelősségét, melynek fejlődése ezen ponttól kezdve rohamosan kiteljesedett.

⁶ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

⁷ Ádány, Tamás Vince: A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága, Pázmány Press, Budapest, 2014

⁸ Kende Tamás - Nagy Boldizsár - Sonnevend Pál - Valki László (szerk.): Nemzetközi jog, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014.

3. Nemzetközi büntetőbíráskodás

3.1 Nemzetközi büntetőbíráskodás kialakulása

A nemzetközi büntetőbíráskodás gyökerei messzire nyúlnak vissza. Azonban, valódi nemzetközi összefogást egy állandó nemzetközi bíróság felállítására, vagy egy ilyen tervezet megalkotására csupán csak az elmúlt háromszáz évben láthattunk. A 19. század végére már voltak olyan gondolkodók, akik jövőre nézve elengedhetetlennek tartották egy állandó nemzetközi fórum létrehozását. Az elsők között említhetjük Gustave Moynier-t, aki az 1870-71 német-francia háború kegyetlenkedései miatt készítetett el tervezetet egy nemzetközi bíróság felállításáról. Szintén egy meghatározó mérföldkőként tarthatjuk számon, az első világháború során elkövetett örmények elleni bűncselekmények megbüntetésére kialakított tervezetet. Mely szerint egy olyan törvényszéket kellett volna létrehoznia a Népszövetségnek - a nem ratifikált Sèvres-i Szerződés 230. cikke alapján - amely a török mészárlókat lett volna hivatott büntetőjogi felelősségre vonni, azonban ezt elutasították. A következő ilyen megmozdulást az első világháború okán említhetünk meg, Németországgal kapcsolatosan. A világháborút lezáró Versailles-i béke bizonyos cikkei alapján egy különleges bíróság létrehozása volt a cél, amely rendelkezett II. Vilmos német császár büntetőjogi felelősségéről, illetve ezen felül szabályozta a háborús bűnösök kiadatását. Ezen tervekben – ahogyan az előző kifejtett fejezetből már olvashattuk - semmi sem valósult meg. A felelősségre vonás, csak egy nemzeti fórum előtt történt meg⁹. Utolsó kísérletként beszélhetünk még a Nemzetek Szövetsége által, az első világháború után készült, állandó nemzetközi bíróság létrehozásáról szóló tervezetről, amelynek alapító szerződése létre is jött 1937-re. Annak felállítása gyorsan kudarcot vallott, mivel a világháború kitörése miatt nem érkezett elég ratifikáció érvényesüléséhez. Ennek ellenére erre a próbálkozásra tekinthetünk úgy, mint a jelenleg létező Nemzetközi Büntetőbíróság előfutára¹⁰.

Mint, ahogy az egyéni felelősségre vonás körében, így a nemzetközi büntetőbíráskodás körében is a második világháborút követően beszélhetünk szignifikáns változásokról. A nürnbergi és tokiói eljárásokat a mindenkori világviszonylatban páratlannak tarthatjuk. Első olyan esetekről beszélhetünk, ahol a nemzetközi közösség lépett fel, közvetlenül olyan személyekkel szemben, akik az állam szuverenitás mögé bújva alapvető emberi értéket

⁹ Lenkovics Judit, (2010). A nemzetközi büntetőbíráskodás történetének mérföldkövei: A Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozásának történeti előzményei. JOGI TANULMÁNYOK, 2010/2 szám.

¹⁰ Ádány, Tamás Vince: A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága, Pázmány Press, Budapest, 2014

romboltak le tömegesen. Ezen eljárások áttörték az addig fennálló - a nemzetközi jogra jellemző - „büntetlenség kultúráját”¹¹ ,illetve megkérdőjelezték az államok szuverenitásának kizárólagosságát.

3.2 Nürnbergi perek

A második világháború lezárulása után, egyértelműen lehetett észlelni a szövetséges hatalmak felelősségre vonási szándékát. Már megjelent háború közben a jaltai konferencián, majd azt követően 1943-ban, mikor megkötötték a német atrocitásokról szóló moszkvai nyilatkozatot¹², amelyben megállapodtak, hogy bűnösöket a bűncselekmények elkövetési helyén megbüntetik. Annak módja azonban akkor még bizonytalan volt. Végül 1945. augusztus 8-án, Londonban megkötötték a Nemzetközi Katonai Törvényszék felállításáról szóló egyezményt. A bíróság hivatalos székhelye Berlin volt, ugyanakkor tényleges üléseit Nürnbergben tartotta¹³. Az eljárások középpontjában pedig az agresszív háború kitervelése és megvalósítása állt.

Elsődleges, valamint legfontosabb érdemét kell kifejtennem a Nürnbergi pereknek, amelyek miatt dolgozatom során is fontosnak tartok vele foglalkozni. Jelentőségét abban tüntethetjük fel a bíróságnak, hogy alapokmányában és ítéletében kimondott jogelvei lényegesen felforgatták az akkorra kialakult nemzetközi büntetőjogi szokásokat, felcserélték, kiegészítették azokat, és egyszerre váltak a nemzetközi szokásjog részévé. Ezen mivoltuk miatt, az ENSZ Közgyűlés nem tartotta szükségesnek szerződéses formába öltetni őket, azonban az első Közgyűlésen megerősítette azokat¹⁴. A dolgozatom témájára tekintettel ezeket nem részletezném, inkább felsorolásszerűen tüntetném fel őket: személyes felelősség elve, belső jogi minősítés relevanciája, hivatalos minősítés irrelevanciája, az ún. Führerprinzip elvetése, és a tisztességes eljáráshoz való jog¹⁵.

Mindemellett, az elvekről elmondhatjuk, hogy mai napig érvényes általános keretet adnak a nemzetközi büntetőjognak. A két törvényszéknek - a Nürnberginek és a Tokiói Törvényszéknek – történelmi szerepe vitathatatlan, ezek voltak az első valóban működő

¹¹ Kovács Péter: Bevezetés a Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlatába. PÁZMÁNY PRESS, Budapest, 2020.

¹² The Moscow Conference; October 1943. Joint Four-Nation Declaration: URL: <https://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp> (2023.10.16.)

¹³ Kende Tamás - Nagy Boldizsár - Sonnevend Pál - Valki László (szerk.): Nemzetközi jog ,Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014.

¹⁴ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

¹⁵ Ádány, Tamás Vince: A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága, Pázmány Press, Budapest, 2014

nemzetközi törvényszékek. Mindazonáltal a teljesség kedvéért szeretném megemlíteni, hogy ezen perek kiemelkedő eredményeire tekintettel sem feledkezhetünk meg, hogy nem kevés kritikában részesedtek, és nem is feltétlen alaptalanul. Fő bíráltnak tekinthetjük, hogy a perek szelektívek voltak, kizárólag a vesztes oldal által elkövetett cselekményeket vizsgálták, valamint a bírókat csak a győztes hatalmak delegálták¹⁶. A tisztességes eljárásra törekvés megjelent a bíróságok létrehozásakor, azonban egy győztesekből álló bíróság sosem lehet igazán objektíve pártatlan, a vádlottak kiszolgáltatottsága pedig tökéletes alkalmat biztosít az eljárással való visszaélésre.

A Nürnbergi Törvényszék, de a történelem során eljáró összes nemzetközi bíróság legnagyobb nehézsége közé tartozik, hogy honnan is szerzi joghatóságát az eljárás lefolytatásához? Hogyan tudja megbüntetni azon állampolgárokat, akik az államok szuverenitása mögé bújnak? Mint ahogyan láthattuk, a nürnbergi perek során a győztesek létrehoztak egy szerződést, mely megkötése után, az alapján jártak el. Ezáltal jogosnak tekinthetjük azt a kritikát, miszerint a Törvényszék a „győztesek bírósága” volt. Hiszen az akkor perbe vett államoknak, vagyis azok polgárainak nem volt igazi befolyása az ítélezésre. Megemlíthetjük felmerülő problémaként, ezek mellett még a nemzeti és nemzetközi bíróságok joghatósági megosztását, vagyis melyiknek van privilegizált helyzete a másikkal szemben, vagy éppen párhuzamosan, egymást kiegészítve járnak el. Következőekben, a további nemzetközi bíróságok ismertetésén keresztül számos joghatósági megoldást megismerhetünk, és láthatjuk azok biztosítékait, amelyek hozzájárulnak a tisztességes eljárás megteremtéséhez.

3.3 Az ENSZ ad hoc törvényszékei

A történelem fonalán tovább haladva, a második világháborút lezáró időszak után, a hidegháború korszakába a nemzetközi büntetőjog fejlődése megrekedt. Hiányzott az akarat a nemzetközi közösség tagjai felől az együttműködésre. A bipoláris világrendben irreálissá vált a nemzetközi büntetőjog alkalmazása. Ki kell emelnünk azonban egy jelentős nemzetközi jogi dokumentumot, ami a 1948.évi népirtás elleni egyezmény – genocídium egyezmény – volt, amely ilyen körülmények között - a világháború előzményeire tekintettel - megszülethetett. Azt megelőzően ENSZ Közgyűlés 1947-ben megbízta a Nemzetközi Jogi Bizottságot „Emberiesség békéje és biztonsága elleni bűncselekmények” kódexének, illetve egy nemzetközi büntetőbíróság tervezetének kidolgozásával, amelynek alapváltozata már 1954-re el is készült,

¹⁶ Ádány, Tamás Vince: A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága, Pázmány Press, Budapest, 2014

ennek ellenére egy jó ideig ezek nem kerültek igazi megvitatásra. A kodifikáció eredményei ezen korszakban nem maradtak el, csak nem nyertek nagyobb figyelmet. Ami köszönhető volt részben annak, hogy addig felfüggesztették ezek tárgyalását, míg a nemzetközi közösség meg tud állapodni egy egységes agresszió fogalom meghatározásában, illetve részben akkori politikai realitásban volt kereshető annak indoka¹⁷.

A nemzetközi büntetőbíráskodás fejlődése hatalmas fordulatot vett a bipoláris világrend megváltozása után, rövidesen - a mesterséges kohézió által összetartott - Jugoszlávia összeomlása után. A kirobbant konfliktus rég nem látott kegyetlenkedésekkel járt. ENSZ Biztonsági Tanácsa a nemzetközi humanitárius jognak, a volt Jugoszlávia területén 1991 óta megvalósult súlyos megsértéséért felelős személyek elleni büntetőeljárás lefolytatására hozott létre egy ad hoc büntetőtörvényszéket, hágai székhellyel, amelynek rövidítése ICTY. Jugoszláv példához hasonló ad hoc törvényszéket hívott életre a Biztonsági Tanács a ruandai eseményekkel kapcsolatban, amely 1994. január 1. és 1994. december 31. között a Ruanda területén elkövetett népirtásért és nemzetközi humanitárius jog egyéb súlyos megsértéséért felelős személyek, illetve a szomszédos államok területén elkövetett népirtásért és egyéb hasonló jogsértésekért felelős ruandai állampolgárok megbüntetése céljából jött létre, arushai székhellyel, amelynek rövidítése ICTR¹⁸.

A kettő ad hoc törvényszék között meghatározó hasonlóságokat vehetünk észre, minthogy mindkettőt az ENSZ Alapokmányának VII. fejezetének 41. cikkére alapozva hívták életre. Amely cikk felhatalmazza a Biztonsági Tanácsot, hogy a béke megóvása és a katonai konfliktus megakadályozása érdekében a szükséges intézkedéseket tegye. Ennélfogva a létrehozott ad hoc törvényszékek BT által elfogadott határozatokon nyugszanak, nem nemzetközi szerződésen. Minősülésük szempontjából a határozatok egyenértékűek, vagyis egy jogforrási szinten vannak egy nemzetközi szerződéssel. A BT-t ezen rendelkezésére számos dolog motiválta, legfőbb ezek közül az időnyerés szándéka. Ahelyett, hogy egy relatív hatályú szerződésként hozta volna létre őket, amely mivel függővé tette volna az eljárást az államok hozzájárulásától vagyis, hogy a szerződést aláírják, valamint ratifikálják. Ezáltal időt, illetve lehetőséget kínálva az időhúzásra, és a feltételezett tettesek elmenekülésére. Helyette, ezzel a megoldással garantálta a bíróságok biztos felállítását, valamint eljárását¹⁹. Az eljárás szempontjából kiemelkedő kérdés a joghatóság, amelyre tekintettel elmondhatjuk, hogy a

¹⁷ Lenkovics Judit, (2010). A nemzetközi büntetőbíráskodás történetének mérföldkövei: A Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozásának történeti előzményei. JOGI TANULMÁNYOK, 2010/2 szám.

¹⁸ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016

¹⁹ Uo.

nemzeti és nemzetközi bíróság egymás mellett párhuzamosan járnak el, a nemzetközi bíróság elsőbbségének fenntartásával. Jögalapját biztosítja az ICTY esetében a Statútum 29. cikke, amely minden államra értelmezhető együttműködési és jogsegélynyújtási kötelezettséget ír elő, valamint ha ennek nem tesz eleget az állam, a bíróság erről értesíti a Biztonsági Tanácsot²⁰. A két ad hoc bíróság között - az előbb említetteken kívül - még megannyi meghatározó hasonlóságot és azonosságot vehetünk észre. Az ICTY és ICTR statútumai számos helyen organikusan összekapcsolódnak. Mindkettő kétfokozatú eljárásra ad módot, viszont az ICTR nem rendelkezik külön másodfokkal, hanem számára azt ICTY fellebbviteli kamarája látja el. A törvényszékek tagjait az ENSZ Közgyűlés választja a világ jelentős jogrendszereinek megfelelő reprezentálása érdekében. Tagjai: tizenhat rendes bíró, akik újraválaszthatók négy- négy évre, valamint ugyanennyi időre huszonhét nem választható ad litem bírót is megszavaznak. Az utóbbiak egy-egy ügyre aktiválhatók, illetve a rendes bírák munkaterhének csökkentésére szolgálnak. Ad litem bírót egy adott ügyre a törvényszék javaslatára, az ENSZ főtitkár jelöl ki²¹.

Ezen alapvető információkra tekintettel foglalkoznék egy kicsit részletesebben a két ad hoc bírósággal külön-külön. Időrendi sorrendben haladva a Jugoszláv büntető bírósággal kezdeném. A Biztonsági Tanács által elfogadott Statútum szerint, a Törvényszék joghatósága kiterjed azokra a bűncselekményekre, amelyeket az 1949. évi genfi egyezmények, a népirtás tilalmáról szóló 1948.évi egyezmény, valamint a Nürnbergi Törvényszék statútumába található. A Statútumba foglalt bűncselekmény megfogalmazások egészen rugalmasok, lehetőséget biztosítva arra, hogy összehangolják a védett jogi értékekben bekövetkezett fejlődést a nemzetközi joggal²². Konkrét büntetendő alakzatokat taxatíván sorol fel a Statútum az 1949.évi egyezmények súlyos megsértésével, háború törvényei és szokásai megsértésével, népirtással, emberiség elleni bűncselekményekkel kapcsolatosan. A Bíróság három elsőfokú tanácsban, valamint egy fellebbviteli tanácsban tud eljárni, illetve felépítésében - az előbbi bekezdésben, ahogyan említettem - tizenhat állandó bíró, és nem állandó ad litem bíró alkotja. Szervezetéhez tartozik még az Ügyészi Hivatal, ami függetlenül működik a BT-től, bármely államtól, nemzetközi szervezettől, és magától a Bíróság szerveitől is. Egyéb szerveként említhetjük a Bíróság jegyzőjét, aki felel az adminisztratív működéséért. A kiszabott

²⁰ Ádány, Tamás Vince: A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága, Pázmány Press, Budapest, 2014

²¹ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

²² Ádány, Tamás Vince: A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága, Pázmány Press, Budapest, 2014

szabadságvesztés büntetéseket a Statútum részes államaival, külön kétoldalú egyezmények alapján az adott tagállamban hajtják végre²³.

Már említésképpen felvillantottam az előbbi bekezdésben, hogy milyen joghatósági szabályok alapján tud eljárni a törvényszék, azonban annak részletes bemutatását most tenném meg²⁴. Kiemelkedő szerepe van minden bíróság tekintetében – különösen a nemzetközi jogban – a joghatósági klauzulának, hiszen ez határozza meg igazán annak hatékonyságát. ICTY esetében párhuzamos joghatóságról beszélhetünk, a nemzetközi törvényszék elsőbbségének fenntartásával. Alapját a Statútum 29. cikke biztosítja, mely minden államra nézve értelmezhető együttműködési és jogsegélynyújtási kötelezettséget ír elő. Ennek részletes szabályait az ad hoc törvényszékek által alakított Eljárási és bizonyítási szabályzatokban találjuk. A részes államok együttműködésének hiánya miatt az ICTY több szabály bevezetésére rákényszerült. Egyik lényeges elv is sajátosan érvényesült: a kétszeres értékelés tilalma – *nebis in idem* elve. A nemzetközi fórum eljárhat, a nemzeti hatóságok eljárásában született megállapítások nem kötik az ad hoc bíróságot, ha az eljárásában köztörvényes bűncselekményként értékelték a terhelt tényállásszerű magatartást, vagyis „a nemzeti bíróság eljárása nem volt pártatlan vagy független, azt azzal a céllal folytatták le, hogy megvédjék a terheltet a nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonástól, vagy a bűnüldözés nem volt megfelelő”²⁵. Másik oldalon, ez az elv eredeti rendeltetésében az államokat köti, ha az ICTY által elbírált ügyben egy állam eljárást kezdeményez, valamint indoklással ellátott felszólításra nem szünteti meg azt, a Törvényszék azt bejelenti a Biztonsági Tanácsnak²⁶.

A következő a nemzetközi jogban létrejött ad hoc törvényszéket Ruandában hozták létre. Ebben a bekezdésben az ICTY-től való eltérésekre térnek ki. A Statútum tartalmazza a népirtás, emberiség elleni bűncselekményekre vonatkozó joganyagot. A háborús bűncselekmények vonatkozásában különbözőséget láthatunk az ICTY-hoz képest, ennek okát a tényleges háborús helyzetben kereshetjük. Ruandában belső, polgárháborús összeütközésről beszélhetünk, amire vonatkozik a I. Kiegészítő Jegyzőkönyv, melyben megtalálhatjuk a nemzetközi összeütközésekre vonatkozó négy genfi egyezményt. A Statútumban található még a négy genfi egyezmény közös 3. cikke is, amely a nem nemzetközi fegyveres összeütközések

²³ Blahó András, Prandler Árpád (Szerk.): Nemzetközi szervezetek és intézmények, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016.

²⁴ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia hivatalos oldala, URL: <https://www.icty.org/en/about>

²⁵ Biztonsági Tanács 827. (1993) sz. határozata: ICTY létrehozó határozat: URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf

²⁶ Adány, Tamás Vince: A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága, Pázmány Press, Budapest, 2014

esetére írja elő bizonyos minimális követelmények megtartását. A négy genfi egyezmény II. Kiegészítő Jegyzőkönyve pedig tartalmazza, a nem nemzetközi fegyveres összeütközésekre vonatkozó szabályokat. Vád alá ezen bűncselekmények miatt azok a személyek helyezhetők, akik ruandai állampolgárok, valamint Ruanda vagy a szomszédos államok területén, illetve nem ruandai állampolgárok és Ruanda területén követtek el az előbb említett bűncselekményeket. Szervezetileg és összetételileg – az előzőekben kifejtett módon – megegyezik nagyvonalakban a ICTY szerkezetével²⁷.

Bezárólag, ki kell térnem még a két Törvényszék valódi munkájukra, és annak előrelátható befejezésére. A Törvényszékeket alapvetően ideiglenes intézményeknek tervezték, így mandátumok lejárta felé közeledve sürgetővé vált annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mi történik, azok megszűnés után. Egyrészt, azért volt égető a kérdéssel foglalkozni, mivel egyes büntetőpercek fellebbviteli eljárása még folyamatban volt, továbbá voltak a háborúban jelentős szerepet vállaló személyek, akik akkortájt kerültek letartóztatásra, illetve átadásra a bíróság részére²⁸. Ahogyan az előbb kifejtettekből láthattuk, az ENSZ Biztonsági Tanácsa hozta létre a bíróságokat, így megszüntetésükre is ő volt illetékes. 2003-ban a Biztonsági Tanács jóváhagyta elnökének korábbi nyilatkozatát, melyben kifejtette, hogy a két Törvényszéknek első fokon 2008 végéig, másodfokon pedig 2010-ig be kell fejeznie munkáját. Rövid időn belül kiderült, hogy reális lehetőség az ítélezés befejezésére, ilyen rövid időn belül nincsen, ezért – bár hivatalos időpont módosítására nem került sor – határozatával a BT meghosszabbította a bírák mandátumát, valamint meghatározta, hogy a munka befejezésének határideje 2014 végéig tolódik ki²⁹. A fennmaradó ügyekkel - mivel a törvényszékek feladatukat nagyrészen betöltötték – egy nemzetközi büntetőbíróság foglalkozik, melynek hivatalos elnevezése: a maradék ügyek mechanizmusa (residual mechanism for Criminal Tribunals). Eljárása szintúgy kétfokú, büntetés-végrehajtási és esetleges kegyelmi ügyekben hoznak döntést, a BT által kijelölt, a Közgyűlés által választott huszonöt bíróból három- és ötfős testületeket alakítva, illetve bizonyos esetekben egyesbíróként eljárva³⁰.

Ezen kettő ad hoc Törvényszéken kívül a történelem során találkozhatunk, még hasonlóan kialakult intézményekkel, amelyek egy adott élethelyzetre reagálva hívták életre. Az ENSZ elsődleges célja egy állandó nemzetközi büntetőbíróság létrehozása volt, amelynek nem

²⁷ International Criminal Tribunal for Rwanda hivatalos oldala, URL: <https://unictr.irmct.org/en/tribunal>

²⁸ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

²⁹ BLAHÓ ANDRÁS, PRANDLER ÁRPÁD (SZERK.): Nemzetközi szervezetek és intézmények, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016

³⁰ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

lehetne visszaható hatálya. Mielőtt, azonban egy ilyen intézmény létre tudott volna jönni, vagy annak szerződése megfelelő ratifikáció által életbe tudott volna lépni, megannyi élethelyzetre szükséges volt egy-egy ad hoc törvényszék felállítása. Ilyen okokra tekintettel jött létre a Kambodzsai Különleges Bíróság, valamint a Sierra Leone-i Különleges Bíróság. Ezek létrehozásában az ENSZ közreműködött. Megemlíthető még a Kelet-timori ad hoc Törvényszék, illetve az iraki különleges törvényszék is³¹. Az előbb felvillantott bíróságokat bővebben nem részletezném, egyet emelnék ki közülük, majd az állandó nemzetközi fórum kialakulásával és felépítésével foglalatoskodnék.

3.4 Hibrid Törvényszékek

Az előbb említett bíróságok közül részletezném a Sierra Leone-ban kialakult események hatására felállított törvényszéket, mielőtt áttérnék az állandó Nemzetközi Büntetőbíróság tárgyalására. Azelőtt, hogy az ICC hatályba tudott volna lépni, történtek olyan súlyos bűncselekmények, amelyeket a nemzetközi közösség nem hagyhatott büntetés nélkül. Felismerve, hogy a már létrehozott állandó nemzetközi fórum nagyon lassan fog tudni reagálni, - ha egyáltalán tud – a kialakult helyzetekre, számos országban nemzetközi közreműködéssel, valamint segítséggel működő, hibrid törvényszékeket hoztak létre. Közös jellemzőjüként említhetjük, hogy az adott állam már meglévő bírósági rendszerébe építették be a nemzetközi elemeket. Egyes hasonló törvényszékeket viszonylag széles skálán helyezhetünk el, a nemzetközi elemek súlya és aránya szerint³².

Az általam tárgyalt vegyes bíróságot Sierra Leone-ban hozták létre. A történelmi előzménye az intézmény létrehozásának az 1991-től 2002-ig tartó polgárháborús bűncselekmények, amelyek után döntött úgy a Biztonsági Tanács, hogy 2000 augusztusában felállít egy nemzeti, illetve nemzetközi bírókból álló vegyes bíróságot. Megállapodás született 2002. január 16-án az ENSZ, valamint Sierra Leone között. A bíróság joghatóságát az 1996 és 2002 között elkövetett háborús, emberiesség elleni bűncselekmények, a nemzetközi humanitárius jog súlyos megsértése, és a Sierra Leone-i büntetőjogi törvénykönyv súlyos megsértése alapozta meg. A különbíróság a Sierra Leone-i Legfőbb Bíróság egy külön tagozataként létezett³³. Elsőfokú, és fellebbviteli tanácsból épül fel, a nemzetközi bírókat az ENSZ Főtitkára, míg a helyieket a kormány nevezte ki. Szervezetéhez tartozott külön ügyészi

³¹ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

³² BLAHÓ ANDRÁS, PRANDLER ÁRPÁD (SZERK.): Nemzetközi szervezetek és intézmények, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016

³³ Residual Special Court for Sierra Leone hivatalos oldala, URL: <https://rscsl.org/>

hivatal is. Eredeti tervek szerint a törvényszék három évig működött volna, ennek okán 2005-ben kellett volna tevékenységét befejeznie, azonban ez az idő rövidnek bizonyult a bűnelkövetők felelősségre vonásához. Végül működését a bíróság 2013-ban fejezte be. A működése alatt a Bíróság évente jelentést tett a Biztonsági Tanácsnak. Hiányosságaira tekintettel elmondhatjuk, hogy az azt létrehozó dokumentumban nem találjuk az ENSZ-tagállamok együttműködési kötelezettségének kimondását, ebből következőleg az azzal való együttműködés önkéntességre van utalva. Anyagi fedezetét nem az ENSZ költségvetése biztosítja, hanem az önkéntes hozzájárulások alapján volt fenntartva. Komoly problémákhoz vezetett a térségben fennálló csekély együttműködési készség, a térség állami felől³⁴.

Kiemelendő, hogy a történelem során eddig fennálló hibrid törvényszékek közül egyedül a Sierra Leone-i törvényszék folytatott le olyan eljárást, ami egy más állam vezető tisztségviselőjét vonta felelősségre, aki a volt libériai elnök Charles Taylor volt. A hibrid törvényszéket létrehozó dokumentum hatálya nem terjedt ki Libériára, mivel azt szerződésként hozta létre az ENSZ és Sierra Leone. Libériának, mint külső harmadik államnak a joghatóságot illetően kifejezett, írásbeli elfogadó nyilatkozatot lett volna szükséges ahhoz tennie, hogy az elnökével szemben el tudjanak járni. Charles Taylor-t Nigériában tartóztatták le politikai nyomásra, és a libériai elnök kérése után. Következésképpen a letartóztatás megtörténte után a libériai hatóságok az ENSZ-nek adták át a volt elnököt. Tehát, Libéria annak ellenére működött együtt a bírósággal, hogy arra bármilyen jogi kötelezettsége lett volna. A felelősségre vonás alapját képezte a nemzetközi bíróságok gyakorlata alapján kialakult egyéni felelősségre vonás szabályai. Hiszen, az államfők immunitása az eljárást kizárja a nemzeti fórumok előtt, ellenben a nemzetközi törvényszékek előtt – a kialakult gyakorlat alapján – az megvalósulhat³⁵. Mivel a Bíróságról megállapítottak, hogy a nemzetközi jog alanya lehet, így alkalmazhatta a gyakorlatot, és sikeres felelősségre vonás történhetett meg. Bűnösnek találták a volt elnököt emberölés, nemi erőszak, valamint gyerekek katonának való besorozása miatt. Ötven év szabadságvesztés büntetést ítélték meg neki³⁶. Kiemelkedőnek mondhatjuk a bíróság gyakorlatát, ugyanis sikeresen áttörte az államfői immunitást, nem mellesleg más állam vezetőjével szemben tette meg azt.

³⁴ BLAHÓ ANDRÁS, PRANDLER ÁRPÁD (SZERK.): Nemzetközi szervezetek és intézmények, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016

³⁵ Ádány Tamás Vince, A legsúlyosabb jogsértések miatti felelősségre vonhatóság nemzetközi jogi tendenciái, különös tekintettel a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatóságának előfeltételeire, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog-és Államtudományi Doktori Iskola Budapest 2011.

³⁶ Upholding of Charles Taylor conviction 'important step' for justice – Security Council, URL: <https://news.un.org/en/story/2013/09/451312>

Voltaképpen láthatjuk, hogy egy államfő felelősségre vonásánál nagyobb jelentősége van az eljáró, valamint érintett államok együttműködésének, mintsem az eljáró fórumnak. Igaz, meghatározó lehet, hogy az adott törvényszék fennállása mennyiben függ az adott ügyben érintett államoktól vagy ,hogy éppen állandó jellege miatt biztosított az eljárás. Befolyásoló tényezőként említhetjük meg ezeken felül a költségek biztosítását, hiszen az eljáró fórum megválasztásakor, nem utolsó tényező, hogy annak külön felállítása az érintett államnak külön kiadásokkal jár, vagy a nemzetközi jog keretein belül már létező fórumot vesznek igénybe.

4. Nemzetközi Büntetőbíróság

4.1 Nemzetközi Büntetőbíráskodás kialakulása

Az előbb részletesen bemutatott ad hoc törvényszékek bebizonyították a nemzetközi közösség számára, hogy létrehozható nemzetközi szintén egy ténylegesen működő büntetőbíróság. Ennek következtében, ezen törvényszékek tapasztalataira alapozva számos tárgyalás vette kezdetét, célként állítva egy állandó nemzetközi fórum létrehozását. Ugyan egy ilyen bíróság gondolata már az első világháború után felmerült, valamint előkészítésére már a Nemzetek Szövetségének keretében sor került. Ezenfelül, a második világháború után szintén nagy népszerűsége tett szert egy ilyen bíróság koncepciója, és 1953-ra el is készült az első Statútum-tervezet az Egyesült Nemzetek keretén belül. Azonban a kodifikációs tevékenységek, valamint a bírósággal foglalkozó törekvések először, a világháborúkra tekintettel, majd a hidegháború következtében háttérbe szorultak. Az ENSZ napirendjére az ezzel foglalkozó kérdések újra, csak 1989-ben kerültek.

Egy állandó nemzetközi büntetőbíróság Statútum-tervezetét a Nemzetközi Jogi Bizottság készítette el 1994-ben, melyet 1996-ban átdolgozva ismét benyújtott, és kidolgozásának folytatására a Közgyűlés 1995-ben Előkészítő Bizottságot hozott létre. A történelmi előzményekre tekintettel, valamint a nemzetközi közösségben kialakult hajlandóságra tekintettel hamar megtárgyalásra, és aláírásra került a tervezet. Rómában tartott ülés eredményeként 1998. június 15. és július 17 között fogadták el a Statútumot.³⁷ Hatályba lépett a szerződés 2002. július 1-jén, a 60. megerősítő okirat megtételének napján. Mára már a szerződés 115 részes államot számlál³⁸. Mivel az ICC nem a Biztonsági Tanács határozatával, hanem önálló nemzetközi szerződéssel jött létre, ennek következtében önálló alanya a nemzetközi jognak, valamint az ENSZ önálló nemzetközi szervezetnek tekinti. Ez egy sui generis státust jelent, nem számít az ENSZ szakosított szervének, attól független létezik, dacára a szoros kapcsolatnak³⁹.

A bíróság hivatalos oldalán található a szervezetnek egyértelmű célkitűzése. Mely szerint a Bíróság a büntetlenség elleni globális fellépésben vesz részt a nemzetközi bíráskodás eszközével, valamint céljaként tűzi ki az elkövetők felelősségére vonását, és a

³⁷ Rome Statute of the International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>

³⁸ BLAHÓ ANDRÁS, PRANDLER ÁRPÁD (SZERK.): Nemzetközi szervezetek és intézmények, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016

³⁹ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

bűncselekmények megelőzését⁴⁰. Tehát, az ICC céljaként tűzi ki, hogy az emberiséssel szembeni legnagyobb kihívást jelentő bűncselekmények ne maradjanak büntetés nélkül, valamint egy állandó jellegű bíróság, egységes gyakorlat alapján ítélkezzen, ne ad hoc intézmények felállításán múljon a büntethetőség⁴¹. Megvalósításához elengedhetetlen, hogy az államok a büntető hatalmuk – mint a szuverenitásuk legfőbb kifejezőjét – egy részét átengedjék a testület számára. Vagyis, akkor is megtörténhessen a felelősségre vonás, - ezáltal nem hagyva büntetlenül a legsúlyosabb emberiség elleni bűncselekményeket - ha az állam nem akar vagy nem tud eljárni⁴². A Bíróság létrehozása markáns lépés volt, a nemzetközi jogra addig jellemző büntetlenség kultúrájának felszámolása végett. Szimbolikus jelentőséggel bír, már magának az ICC-nek a létezése, hiszen kifejezi, hogy senki sem rejtőzhet el a felelősségre vonás elől, egy állam szuverenitása mögé bújva. A joghatósága szempontjából a Bíróságot a komplementaritás elve jellemzi, vagyis kiegészíti a nemzeti hatóságok eljárását, amelynek során érvényesül a *ne bis in idem* elve. Ami ösztönzően is hathat az államokra, hogy joganyagukat igazítsák a Statútumnak megfelelően, ezáltal megpróbáljanak elsődlegesen ők maguk eljárni azokban az ügyekben, melyekben érintettek. Ezen információkra tekintettel kijelenthetjük, hogy a Bíróság nyilvánvalóan nem fog tudni minden nemzetközi jogot sértő ügyben eljárni. Ennek oka abban is kereshető, hogy a Bíróság eljárásában nagymértékben függ a részes államok közreműködésétől, hiszen nincsen nyomozó hatósága, sem végrehajtó szerve, így az államok nemzeti hatóságaira van nagymértékben utalva⁴³.

4.2 Nemzetközi bűncselekmények

Mielőtt, áttérnénk a Bíróság eljárásának, szabályainak, valamint joghatóságának tárgyalására, foglalkozni szeretnék azzal a kérdéskörrel, hogy mégis milyen bűncselekmények alapozzák meg eljárását. Először is, le kell szögeznünk, hogy a Római Statútum alapján kizárólagosan természetes személyek felelősségre vonásáról beszélhetünk, tehát nem terjed ki a személyegyesülésekre, sem jogi személyekre. Hasonlóan a nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék statútumához a Római Statútum is konkrétan felsorolja azon bűncselekményeket, amelyek megalapozzák joghatóságát. Az 5. cikk (1) bekezdés alapján a joghatósága a nemzetközi közösség egészét érintő legsúlyosabb bűntettekre korlátozódik. Tehát a nemzetközi

⁴⁰ Nemzetközi Büntetőbíróság hivatalos oldala URL: <https://www.icc-cpi.int/about/the-court>

⁴¹ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

⁴² Varga Réka (2006) : A Római Statútum jelentősége a nemzetközi jogban és a nemzetközi büntetőjogban, *Iustum Aequum Salutare* II. 2006/1–2. · 95–98.

⁴³ Uo.

jog alapján kiterjed: a népirtás, az emberiség elleni, a háborús bűntettre, valamint az agresszió bűncselekményére⁴⁴. Az utóbbi alkalmazását akkor teszi lehetővé a Statútum, ha definíciójának megfelelő elfogadására sor kerül. Valódi megegyezésre a fogalommeghatározással kapcsolatban jóval az eredetileg kitűzött határidő után, 2017-ben került sor, vagyis az agressziót illetően a Bíróság csak ez után tudja majd gyakorolni joghatóságát⁴⁵.

A következőkben kicsit részletezném a Bíróság tárgyi hatálya alá tartozó bűncselekményeket. Elsősorban foglalkoznék a háborús bűncselekményekkel. A Nürnbergi Törvényszék joggyakorlata szerint a humanitárius jogi szabályok súlyos megsértése szerinti tényállások tartoznak ide. A cselekmények részletes felsorolását tartalmazza az 1949. évi genfi egyezmény, illetve szintén ide tartoznak az 1977. évi kiegészítő jegyzőkönyvek. Ezek alapján ketté választhatjuk a háborús bűncselekményeket: nemzetközi fegyveres konfliktusra, valamint nem nemzetközi fegyveres konfliktusra, vagyis polgárháborúra. A humanitárius jog olyan rendelkezéseinek súlyos megsértése, amelyet a nemzetközi közösség által védett értékeket fogalmaz meg, nevezzük háborús bűntetteknek. A bűncselekmények alanyai csak egyének lehetnek, és ezek csak fegyveres konfliktushoz kapcsolódhatnak⁴⁶.

Tovább haladva a felsoroláson ismertetném az emberiség elleni bűncselekményeket. Itt is visszatérhetünk a Nürnbergi perekhez ahol konkrét fogalmat találhatunk. Ezek szerint emberiség elleni bűncselekményeknek minősül: „bármely polgári lakosság tagja ellen, a háború előtt vagy alatt elkövetett emberölés, kiirtás, rabszolgaságba taszítás, áttelepítés és embertelen cselekedetek, valamint a törvényszék hatáskörébe tartozó más bűncselekmények végrehajtása során vagy azzal összefüggésben elkövetett politikai, faji vagy vallási alapon történő üldözés, függetlenül attól, hogy sérti-e az elkövetett országának jogát.”⁴⁷ A definíció, a cselekmény megvalósulását egy nemzetközi fegyveres konfliktus fennállásához köti. A Római Statútum azonban úgy fogalmaz, miszerint az emberiség elleni bűntettek, olyan embertelen cselekmények, amelyeket a „a polgári lakosság elleni átfogó vagy módszeres támadás részeként, a támadásról tudva követnek el.”⁴⁸ Ezen tényállás megállapításához nem feltétlenül szükséges fegyveres konfliktus, hanem elegendő a tiltott cselekmények polgári lakosság elleni

⁴⁴ Nemzetközi Büntetőbíróság működéséről. URL: <https://www.icc-cpi.int/about/how-the-court-works>

⁴⁵ Lenkovics Judit, (2010). A nemzetközi büntetőbíráskodás történetének mérföldkövei: A Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozásának történeti előzményei. JOGI TANULMÁNYOK, 2010/2 szám.

⁴⁶ Kende Tamás - Nagy Boldizsár - Sonnevend Pál - Valki László (szerk.): Nemzetközi jog, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014.

⁴⁷ Nuremberg Trial Archives The International Court of Justice: custodian of the archives of the International Military Tribunal at Nuremberg. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/documents/library-of-the-court-en.pdf>

⁴⁸ Rome Statute of the International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>

sorozatos elkövetése, ami szükségképpen valamilyen szervezethez kötődik. Bűnösség szempontjából, azt csak szándékosan lehetséges megvalósítani, illetve az elkövető tudatának át kell fognia, hogy cselekménye a polgári lakosság elleni támadás részét képezi. Ráadásul az előbb ismertetett bűncselekmények egy része a háborús bűncselekményeknek is minősülnek⁴⁹.

A következőkben a népirtás bűncselekményét mutatnám be. A legfontosabb jogforrásként az 1948. évi genocídium egyezményt említeném meg. Az egyezmény szerint olyan cselekményeket érthetünk a népirtás alatt amely, valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával követnek el. Öt elkövetési formáját említi: csoport tagjainak megölése; csoport tagjai testi vagy lelki épsége elleni súlyos sérelem okozása; csoportnak szándékosan olyan életfeltételek közé kényszerítése, amelynek a csoport teljes vagy részleges fizikai megsemmisülését okozhatják; olyan intézkedések foganatosítása, amelynek célja a csoporton belüli születések meggátolása; valamint csoport gyermekeinek más csoporthoz való önkényes átszállítása. Az elkövetési magatartások, csak az egyezmény által védett csoportok esetében minősülhetnek népirtásnak. Bűnösség felállásához szükséges egy speciális szándék megléte, ennek hiányában emberiség elleni bűntettek vagy háborús bűncselekmények valósulnak meg⁵⁰.

Végezetül a Statútum által büntetett bűncselekmények sorából utolsóként, röviden beszélnek az agresszió bűncselekményéről. Egységes elfogadott fogalomról, és ezáltal erre való jogalap alapításáról csak 2017-től beszélhetünk. Ezen bűncselekménynél is meghatározó mozzanat volt a Nürnbergi per, ahol a béke elleni egyik legsúlyosabb bűncselekménynek közé sorolták. Nürnbergi definíciója szerint a béke elleni bűncselekmény: „a nemzetközi szerződéseket, egyezményeket, vagy garanciákat sértő agresszív háború tervezése, előkészítése, kezdeményezése vagy folytatása, illetve olyan közös tervben vagy összeesküvésben való részvétel, amely az előzőek megvalósítására jött létre.”⁵¹ Fogalmának meghatározásáról az ENSZ Közgyűlésének 3314. (XXIX.) sz. határozata rendelkezett pontosan, tartalmazta tényállási formában az agressziót megfogalmazását. Ennek ellenére a Római Statútum elfogadásakor az agresszió tényállását, arra hivatkozással nem fogadták el, hogy nincs kötelező egységes jogi megfogalmazása ami, mint ahogy az előbb láthattuk nem igaz, hiszen akkor már rég megszületett a Közgyűlési határozat⁵². A Római Statútumba szereplő

⁴⁹ Kende Tamás - Nagy Boldizsár - Sonnevend Pál - Valki László (szerk.): Nemzetközi jog, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Uo.

⁵² Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

meghatározás szerint az agresszió olyan cselekmény, amely „jellegénél, súlyosságánál vagy kiterjedtségénél fogva az Egyesült Nemzetek Alapokmányának nyilvánvaló megsértését jelent.” Az erőszak tilalmának legsúlyosabb megsértésére tekinthetünk úgy, mint agresszióra. Ahol az elkövetők személyi köre kizárólag politikai és katonai döntéshozókra korlátozódik. A Bíróság csak különleges feltételek megvalósulása alapján járhat el az ilyen bűncselekmény esetén. Nem dönthet a bíróság, ha deliktumot olyan állam területén követték el, ahol a bíróság joghatóságát nem fogadták el az agresszió tekintetében, valamint, ha az elkövető állampolgársága szerinti állam nem ratifikálta a módosítást⁵³.

4.3 Nemzetközi Büntetőbíróság eljárása

Az előző részben ismertetett bűncselekmények kifejtése, esszenciális eleme ezen résznek tárgyalásához, hiszen azok nélkül nem beszélhetnénk a Bíróság joghatóságáról, illetve az eljárásáról. Az ICC kétfokozatú eljárásban ítélezik. Jelentős szervei közé sorolhatjuk: az előkészítő eljárási kamarát, elsőfokú kamarát, fellebbviteli kamarát, valamint a főügyészi hivatal⁵⁴. Az eljárás megindításához szükséges a részes állam vagy a BT indítványa, azonban a főügyész ex officio is eljárhat, egyéb forrásokból vagy nem kormányzati szervektől származó információk alapján. Ebbe az eljárási szakaszba a Biztonsági Tanács kap komoly garanciát, mivel megújíthatóan egyéves időtartamra fel is függesztheti határozatával, az ICC előtti eljárást, itt a BT állandó tagjainak van jelentékeny befolyása⁵⁵.

A Bíróság joghatóságát a komplementaritás elve jellemzi, azaz a részes államokhoz képest joghatósága kiegészítő jellegű. A főügyész által elindított eljárást az állam leállíthatja, amelynek területén a gyanúsított található, amennyiben a személy ellen maga az állam indított büntetőeljárást, vagy már azt le is folytatta. Tehát a komplementaritás elve alapján akkor járhat el, ha az adott állam nem hajlandó, vagy nem képes rá. Nem szegheti meg a ne bis in idem, vagyis a kétszeres értékelés tilalmának elvét. Azonban a főügyész az előkészítő eljárási kamara jóváhagyásával fenntarthatja az elindított eljárást, ha alapos kétségek merültek fel az állami eljárás korrektségével szemben, vagy éppen az eljárás azt célozta, hogy az illetőt kivonják az érdemi felelősségre vonás alól. A főügyész a részes államok irányába végrehajtható határozatokat hozhat, valamint az államok kötelesek megtartani együttműködési

⁵³ Uo.

⁵⁴ Kovács Péter (2018) : Nemzetközi büntetőbíráskodás, ” IN JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia.

⁵⁵ Kende Tamás - Nagy Boldizsár - Sonnevend Pál - Valki László (szerk.): Nemzetközi jog ,Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014.

kötelezettségüket, amit ha megtagadnak, tájékoztathatja a részes államok közgyűlését, vagy a BT-t, utóbbit ha az ő kezdeményezésére indult az eljárás⁵⁶. Joghatósága alá tartozó bűncselekmények nem évülnek el, valamint az ICC kardinális szabályaként említhetjük, hogy a hazai alkotmány szerint bizonyos közméltóságokat megillető immunitások nem jelentik akadályát a bíróság előtti eljárásnak⁵⁷.

Az eljárás során többféle jogforrás is alkalmazandó, mint a tisztességes büntetőeljárás szokásos szabályai például: ártatlanság védelme, illetve az egyéni büntetőjogi felelősség, ezeket a Statútum részletesen felsorolja, itt említhetjük meg még az eljárási bizonyítási szabályzatot, valamint a bíróság által elfogadott szabályzatokról szóló dokumentumot. Hierarchikus rendet alkot az alkalmazandó jogforrások között a Statútum: első helyen a magát jelöli meg, mint nemzetközi szerződést, mellé nemzetközi jogi természetű szabályokat, ezek után következnek az egyéb szerződések, a szokásjog és az általános jogelvek⁵⁸.

Az ICC nem szabhat ki halálbüntetést, csak szabadságvesztést, amelyet bírsággal és a bűncselekményekből szerzett javak elkobzásával egészíthet ki. A bűnösség megállapítása esetén a cselekmény súlyának megfelelően, harminc évig terjedő vagy életfogytiglan szabadságvesztés büntetést szabhatnak ki. A büntetési tételek kumulációja lehetséges, azonban a határ itt is harminc év. Az előzetes letartóztatottakat Hága scheveningeni városrészében található börtönében bérelt épületszárnyban helyezik el, majd a kiszabott börtönbüntetés után, annak letöltésére, olyan államban kerülhet sor, amelyekkel az ICC kétoldalú megállapodást köt arról⁵⁹.

Végezetül az elsőfokú kamara döntése ellen, van lehetőség fellebbezésre. A főügyész fellebbezésében eljárási hibát, ténybeli tévedést vagy jogi tévedést hivatkozhat. Az elítélt ezek mellett panaszolhat még, bármely olyan a tényezőt, ami az eljárást, a döntés méltányosságát vagy szabályszerűségét megkérdőjelezné. Ezen felül, aránytalanság címen is benyújthat mindkét fél fellebbezést, de akár eljárási döntések ellen is beadhatók. Perújrafelvételt akkor lehet indítványozni, ha az elsőfokú tárgyalás óta olyan új tény jutott az elítélt, vagy a főügyész tudomására, amely valószínűsíthetően más ítéletet eredményezett volna⁶⁰.

⁵⁶ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

⁵⁷ Kovács Péter (2018) : Nemzetközi büntetőbíráskodás, ” IN JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia.

⁵⁸ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

⁵⁹ Kovács Péter (2018) : Nemzetközi büntetőbíráskodás, ” IN JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia.

⁶⁰ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

Összefoglalóan kijelenthetjük, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozása elrettentő erővel bírhat – állandó jellege miatt – a részes államok számára a további nemzetközi bűncselekmények elkövetésétől. Meghatározó célja a „büntetlenség” kultúrájának felszámolása. Megannyi elvárás, és remény fűződik a Bíróság intézményéhez, azonban viszonylag rövid létezése, és kevés elbírált ügye alapján nehezen megállapítható mennyire is lesz hatékony a Bíróság működése. Számos nehézségeket fedezhetünk fel a bíróság eljárása során, hiszen saját nyomozó hatósággal, valamint döntéseinek végrehajtásához szükséges szervvel nem rendelkezik, ennek következtében nagyban függ a részes államok együttműködésétől. Továbbá, függést tapasztalhatunk az ICC ,és a Biztonsági Tanács között is, hiszen az szerepet játszik az eljárások elindításában, illetve azok felfüggesztésére is van hatásköre. Köztudott, hogy a BT állandó tagjai önérdéken döntenek saját, és szövetségeseik kérdéseiben. Nemcsak ezen a téren ütközhetünk problémákba, hanem a mentesség intézményénél is, amely szintén jelentősen befolyásolja a felelősségre vonás kérdéskörét, ami például megjelenhet a parancsnoki felelősség, valamint a bűnrészesi felelősségnél. Ezen felül borzasztóan nehéz megítélni, hogy hogyan is minősülnek azok, akik az államszerkezet tagjaiként vettek részt, vagy éppen a harcoló alakulatok élén álltak, vagy azok beosztottai voltak. Eddig a Bíróság kevés ítéletet hozott, ahhoz, hogy választ tudjuk adni, bármelyik felvetésre kielégítően⁶¹.

⁶¹ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.

5. Áttekintés az Orosz-Ukrán helyzet jogi felelősségre vonás kérdéskörében

A dolgozatom során végig jártam, hogyan és milyen módon hozhatók létre a különböző nemzetközi bíróságok. Láthattuk azok eljárási, joghatósági szabályait, valamint, hogy mely nemzetközi bűncselekmények alapozták meg azokat. Az elkövetkezendő részben egy konkrét esetet szeretnék ismertetni, amelyre jelen állás szerint, még nincsen jogi megoldás. A 2022-ben kialakult orosz-ukrán helyzetet részletezve keresem, azokra a kérdésekre a választ, miszerint mely bíróság joghatósága alá tartoznak az ott elkövetett cselekmények, vagy ha nincs megfelelő fórum az ítékezésre, akkor az milyen módon hozható létre. Másodsorban foglalkoznék azzal a témakörrel, hogy a kialakult nemzetközi helyzetben hogyan is valósulhat meg az egyéni felelősségre vonás, az állam legmagasabb rangú vezetőinek körében. Folytatásként a háború előzményeinek áttekintésével kezdeném.

5.1 Orosz-Ukrán háború rövid áttekintése

Az orosz-ukrán háború kapcsán fontos, a két ország történelmi előzményeivel foglalkozni, hogy miért, és hogyan alakult ki akkora feszültség az országok között, amely háborúba torkollott. Ukrajna Oroszországtól való függetlenségét csak a 20. században nyerte el. Következésképpen, a két ország történelmi háttere szorosan összekapcsolódik. Ellenben, nem egyszer fordultak elő, szeparatista mozgalmak az Orosz birodalomban, majd a Szovjetunió belül, amiket azonban hamar elfojtottak. Ezen megmozdulásokat, mindig külső erők használták fel, valamint támogatták azokat, ezáltal is gyengítve az ország ellenállást velük szemben. Sokak részéről, ez a fajta egységről való gondolkodás fennmaradt a Szovjetunió felbomlása, és Ukrajna végleges függetlenné válása után is. Az orosz elnök beszédeiben számos alkalommal hangsúlyozta a történelmi egység fenntartását, illetve az egységes identitás-tudatot, aki szerint az egységes történelem, és éntudat olyan szorosan köti a két államot egymáshoz, hogy jövőjük is egybe fonódik. Azonban az elmúlt harminc év különállása, megerősítette az ukránokat saját nemzeti identitásukban, a közös nyelv, a vallás és sok másnak köszönhetően. Bár az ország nagy részén élnek magukat oroszoknak vallók, mégis manapság, az ukrán állampolgársággal rendelkezők elsősorban ukránoknak vallják magukat. A nyelvhasználatot erősíti, hogy az állam hivatalos nyelvének az ukránt tették, amelyet minden média kiadónak kötelezően kell használnia. Ukrajna törekvéseiben – már a háború kitörése előtt is – észlelhetően eltávolodott az orosz behatástól, és fókuszát inkább nyugatra tette át. Hosszú távú

céljai között láthatjuk az Európai Unióhoz való csatlakozást, vagy éppen a NATO- tagság megszerzését⁶².

A 2022-es háború kitörése előtt nagyobb katonai cselekményként tekinthetünk a 2014-es Krím-félsziget annexálására. Következtesen beszélhetünk erről, mint egyfajta területi revízióról. A műveleteket alig pár hét alatt folytatták le. Putyin az orosz parlamentbe ,alig több mint három héttel annak kezdetétől bejelentette a félsziget bekebelezését. Ezt a fajta hirtelenséget magyarázhatjuk azzal, hogy az ott élő lakosság többségében etnikailag orosz, így feltehetően kisebb ellenállásba ütköztek az akció végrehajtásában. Emellett, az a körülmény is befolyásolhatta a művelet rövidségét, hogy az orosz bevonulás egy orosz párti megmozdulás hatására történt meg. Hasonlóan a Krím-félszigeti művelethez, további városokban is törtek ki orosz párti felkelések, azonban csak Donyeck, és Luhansk-ban szereztek befolyást a helyi igazgatás felett. 2014 során ezen területekre is bevonultak, de annexálásra nem került sor⁶³.

Ez a fajta gondolkodás vezetett, azokhoz a cselekményekhez, amelyek hatására alakult ki az a helyzet, amit mi mára már orosz-ukrán háborúként emlegetünk. Az orosz nézőpont szerint az ukránok egységesen hozzátartoznak országukhoz, és ha lehetőséget nyújtanak ezen egység visszaállítására, akkor az ott élő orosz lakosság együttműködne, és segítené a végrehajtást. Amit 2014-ben a Krím-félsziget annexálásakor sikeresen kihasználtak a műveletek kivitelezésekor, azt azonban egész Ukrajna tekintetében nem tudták megvalósítani. Helyette más eszközökhöz kellett fordulniuk, amelynek eredményeként háború tört ki 2022. február 21-én, amikor is Vlagyimir Putyin orosz elnök egy „különleges katonai műveletet” indított Ukrajna ellen. A művelet megindításának okaként, az elnök az ukránok által elkövetett genocídiumot jelölte meg⁶⁴. Ezen indokok miatt indított Ukrajna eljárást a hágai székhelyű Nemzetközi Bíróság előtt Oroszországgal szemben. A bíróság elé Ukrajna 2022 február 26-án nyújtotta be kérelmét. Az eljárás fókuszában a Népiirtás büntetének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló nemzetközi egyezmény – vagyis a genocídium egyezmény – állt, amelynek értelmezését kérte Ukrajna a Bíróságtól. Jelenlegi állások szerint nyilvános meghallgatásra kerültek a felek, ahol Oroszország a Bíróság joghatóságának hiányára hivatkozik, az Ukrajna által a bíróság elé hozott ügyben. Míg Ukrajna kéri ezen kifogások

⁶² Mankoff, Jeffrey, Russia's War in Ukraine: Identity, History, and Conflict, Center for strategic & international studies. (2022) URL: <https://www.csis.org/analysis/russias-war-ukraine-identity-history-and-conflict>

⁶³ Uo.

⁶⁴ Brlas Dóra, A Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlata és az orosz-ukrán háború. URL: <https://arsboni.hu/a-nemzetkozi-buntetobirosag-joggyakorlata-es-az-orosz-ukran-haboru/>

elutasítását, a joghatóság megállapítását, valamint az eljárás folytatását⁶⁵. A kialakult helyzet egyik legfontosabb kérdéskörként tekinthetünk a felelősség vonásra, valamint lehetséges fórumaira, amellyel foglalkozni fogok az elkövetkezendő részben.

5.2 Lehetséges megoldások a felelősségre vonás kérdésére

A jelenlegi helyzetre tekintettel kijelenthetjük, hogy minden bizonytalan. Hiszen nem vagyunk tisztában azzal, hogy a jövőre nézve mikor is zárul le a kialakult konfliktus vagy, hogy az addig eltelt időben milyen egyéb cselekményeket hajtott végre az egyik, vagy másik fél. Következésképpen, ebben a bekezdésben egyfajta jogi elgondolkodásként egy-egy megoldásra hoznék pro, és kontra érveket a különböző felelősségre vonási fórumok tekintetében.

A legelső, és legkézenfekvőbb megoldást magában az állandó Nemzetközi Büntetőbíróság intézményében találhatunk. A Bíróság tárgyi joghatósága alá tartozó négy bűncselekmény közül, három esetében – kivételt az agresszió bűncselekménye képez - megalapozott a joghatósága, a testületnek. A fő kérdés, amit meg kell vizsgálnunk, hogy joghatósága alá vonhatja-e az államok bármelyikét az ICC. Bár Oroszország és Ukrajna is aláírta a Római Statútumot, de egyikük sem ratifikálta a dokumentumot. Sőt, Oroszország 2016-ban az aláírását is visszavonta. Ugyanakkor, Ukrajna korábban már elfogadta a Bíróság joghatóságát a Krím megszállásakor, valamint másodszor is tett, időbeli hatályát tekintve nyitott nyilatkozatot, amelyben elismeri a joghatóságát a területén elkövetett releváns bűncselekmények vonatkozásában, amely a helyzetre tekintettel megalapozza a Bíróság nyomozási lehetőségét. Mint láthattuk, az ICC tárgyalásánál, annak joghatósága előfeltételekhez kötött, ami azt jelentheti, hogy a Bíróság elé, maga a részes állam, a főügyész hivatalból indítja meg – külső értesülések alapján - , valamint az ENSZ Biztonsági Tanácsa is terjeszthet ügyet a Bíróság elé, az Alapokmány felhatalmazása alapján⁶⁶.

Ha elfogadjuk, hogy a Bíróság joghatósága megalapozott, akkor a kialakult helyzetre tekintettel, annak tárgyi hatálya alá tartozó három bűncselekmény tekintetében eljárhat. Ezek pedig: a háborús bűncselekmények, az emberiség elleni bűntettek, és a népirtás. Azonban a negyedik bűncselekmény – agresszióval szemben – már nem ennyire egyszerű a helyzet. Hiszen annak alkalmazhatósága csak a Statútum utóbbi módosításával vált lehetővé, amelynek nem

⁶⁵ Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation) URL: <https://www.icj-cij.org/case/182>

⁶⁶ Brlas Dóra, Orosz-ukrán konfliktus: hogyan járhat el a Nemzetközi Büntetőbíróság? URL: <https://arsboni.hu/orosz-ukran-konfliktus-hogyan-jarhat-el-a-nemzetkozi-buntetobirosag/>

résese egyik állam sem. Nem utolsó sorban annak a tényállásnak felhasználásához nem elegendő, csak az egyik állam elfogadó nyilatkozata, hanem a végrehajtó, és az elszennvedő államnak is el kell fogadnia. Vannak kivételes esetek, mikor ezen norma megsértése esetén sem vonhatók felelősségre az államok. Ezek szerint ide tartozik, amikor a BT felhatalmazást ad fegyveres erő alkalmazására, vagy éppen fennáll egy önvédelmi, vagy egyéni, kollektív önvédelmi helyzet. Csakhogy az ismertetett helyzetben egyik kivétel sem állt fenn, következésképpen a felelősségre vonás megalapozott, csak annak a bíróság eljárásának joghatósága szab határt. Ahhoz, hogy az ICC az agresszió esetében is eljárhasson, számos dolgon, vagy magán a Statútumon kellene változni, vagy mindkét szembenálló félnek a módosításokkal együtt kellene elfogadni a dokumentumot⁶⁷.

Végezetül kijelenthetjük, hogy az eljárás megindításához feltehetőnek kell lennie olyan bűntett elkövetésének, amely a bíróság joghatóságába tartozik. Ha a Bíróság elé a részes állam által történik az előterjesztés, valamint az állam megjelöli a releváns tényeket, átadja a rendelkezésére álló dokumentumokat, bizonyítékokat, és kéri a főügyészt az ügye kivizsgálásra, illetve lehetséges vádemelésre. Ha a főügyész, saját hatáskörében indít nyomozást, szüksége van bírói jóváhagyásra. Jelen állás szerint, a Bíróság ügyészi hivatalának előzetes vizsgálata megalapozottnak találta az állítólagos háborús, és az emberiség elleni bűncselekmények feltárását Ukrajnában. Az ICC főügyésze Karim Khan 2022. február 28-án bejelentette a nyomozás megindítását az ukrajnai helyzet miatt. A főügyész feladata most, a bizonyítékok gyűjtése, ami állhat akár tanú, sértett kihallgatásból, beidézésből is. Tevékenységének célja, hogy kérelmet nyújthasson be a tárgyalás-előkészítő tanácshoz, akik letartóztatási parancsot adhatnak ki. Ekkor a beidézetnek, ugyanúgy van lehetősége vitatni a vádpontokat, és saját védelme érdekében előterjeszteni bizonyítékokat. Miután, megalakul az első fokon eljáró tárgyaló tanács, nyilvános tárgyalásra kerül sor a Bíróság székhelyén⁶⁸. 2023. március 17-én adott ki elfogató parancsot az ICC előkészítő tanácsa az ukrajnai helyzettel kapcsolatban, a parancs Vlagyimir Vlagyimirovics Putyin, valamint Maria Lvova-Belova ellen szólnak. A felelősség megállapításához szolgáló adatok szerint, a vádat háborús bűncselekmények alapozzák meg. Azon háborús bűncselekmények valósítják meg a tényállást, miszerint lakosság, vagyis gyerek deportálás, valamint átszállítás történt törvénytelenül Ukrajna elfoglalt

⁶⁷ Csapó Zsuzsanna: Alternatívákban gondolkodhatunk? A Nemzetközi Büntetőbíróság lehetséges kiegészítői/kihívói - az orosz agresszió relációjában (ÁJT, 2022/4., 25-46. o.) URL: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9028245>

⁶⁸ Brlas Dóra, Orosz-ukrán konfliktus: hogyan járhat el a Nemzetközi Büntetőbíróság? URL: <https://arsboni.hu/orosz-ukran-konfliktus-hogyan-jarhat-el-a-nemzetkozi-buntetobirosag/>

területeiről Oroszországba⁶⁹. Mindazonáltal, egy ilyen bonyolultságú ügynél a bizonyítás rendkívül nehéz, és időigényes tekintettel, hogy a háborús övezetben ezekhez még nehezebb hozzájutni. A kiadott elfogató parancs sikeressége nagyban függ az aktuális háborús helyzet alakulásától, hiszen az egyéni felelősségre vonás lehetősége, például az orosz elnök tekintetében egyéb kérdéseket vethet fel, minthogy hivatalában lévő államfőt, milyen úton módon lehet egyénileg felelősségre vonni⁷⁰.

Következő megoldási alternatívaként beszélhetünk, egy külön erre a célra dedikált nemzetközi törvényszék létrehozásáról. Az ICC tárgyalásakor láthattuk, hogy nem minden bűncselekménnyel szemben képes fellépni, csak a Statútuma tárgyi hatálya alá tartozó négygel szemben. A felállított speciális törvényszék hasonló lenne a nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszékhez. Elsődlegesen, az Ukrajnát ért agresszió elkövetőinek megbüntetését célozná. Elképzelések szerint, az új bíróság joghatósága komplementer lenne, vagyis kiegészítené a Nemzetközi Büntetőbíróság munkáját. Tehát, az újonnan felállított bíróság állapíthatná meg a háború kitörésének jogtalanságáért a felelősséget, míg az ICC azt vizsgálná, hogy a háború során betartották-e a humanitárius nemzetközi jog normáit. A törvényszék felhatalmazása Ukrajnától származhatna, aki átruházná joghatóságát a területén történt bűncselekmények, vagyis az agresszió büntette kapcsán. Ezen törvényszék jelentékeny előnyének mondhatjuk, hogy elfogultsággal, valamint részrehajlással nem lehetne vádolni. Hiszen, például a bírákat az ENSZ Közgyűlése választaná. Ugyanakkor, ennél a megoldásnál szintén az alávetéssel lennének a dilemmák. Ugyanis, ha a bíróságot nemzetközi szerződéssel hozzuk létre akkor, ahhoz minden félnek hozzá kell járulnia. Amely miatt hasonló nehézségekbe ütközne a bíróság, mint az ICC esetén, mivel reális együttműködésre nem számíthatunk Oroszország részéről ezzel kapcsolatban. A történelem során láthattunk megoldásokat, ahol az ENSZ Biztonsági Tanács bevonásával történt az állam kötelezése a speciális törvényszék joghatóságának elfogadására. Azonban, Oroszország állandó BT tagsága, vétó jogával garantáltan megakadályozná azt⁷¹.

Kézenfekvő lenne a felelősségre vonás fórumaként a nemzeti bíróságokat megjelölni. Hiszen, Ukrajna és Oroszország büntetőtörvénykönyve is egyaránt büntetni rendeli az agresszió

⁶⁹ Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

⁷⁰ Brlas Dóra, Orosz-ukrán konfliktus: hogyan járhat el a Nemzetközi Büntetőbíróság? URL: <https://arsboni.hu/orosz-ukran-konfliktus-hogyan-jarhat-el-a-nemzetkozi-buntetobirosag/>

⁷¹ Csapó Zsuzsanna: Alternatívákban gondolkodhatunk? A Nemzetközi Büntetőbíróság lehetséges kiegészítői/kihívói - az orosz agresszió relációjában (ÁJT, 2022/4., 25-46. o.) URL: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9028245>

elkövetését, így területi és állampolgársági alapon mindegyik ország igazságszolgáltató rendszerében lenne lehetőség a vádemelésre. Hatalmas előnyeként említhetjük, hogy a területi, a vádlottak, valamint a bizonyítékok közelsége nagyban megkönnyítené, vagy egyáltalán lehetővé tenné az eljárás lefolytatását. Ugyanakkor a bűncselekmények súlyosságából, valamint természetéből eredően elsődlegesen, a politikai és katonai vezetők felelősségre vonásával érdemes foglalkoznunk, ami nemzeti szinten kivitelezhetetlennek tűnik. A nemzetközi jogban a büntetőeljárások során a hivatalban lévő vezetők egyéni felelősségre vonását is lehetővé teszi - ezzel a kérdéskörrel a következő részben foglalkozok részletesebben – ellenben nemzeti szinten kifogásolható lenne az eljárás több szempontból. Ugyanis, a nemzeti felelősségre vonás – pontosan a közeli érintettség miatt – több szempontból is akár nem megfelelő eljáráshoz, valamint igazságtalanságokhoz vezethetne⁷².

Végül, és nem utolsó sorban foglalkoznék a helyzet megoldására hibrid törvényszékek felállításának felvetésével. Mint, ahogyan a neve is sugallja a hibrid törvényszék egyesíti magába, a nemzetközi és nemzeti bíróságok eljárásának előnyeit, valamint próbálja azok hátrányait kiküszöbölni. Ezen bíróság felállításának legfőbb célja, a még hivatalban lévő államfő immunitásának kikerülése lenne, amelyre példaként hozhatjuk Sierra Leone-i Speciális Bíróságot, amely 2003-ban „az akkor még regnáló államfőt eljárása alá vonta, és 2012-ben 50 évre el is ítélte”⁷³. A újonnan létrehozandó bíróságot az ukrán jogrendszer részeként javasolnák felállítani, az Európa Tanács támogatása mellett. Ezáltal, az Európa Tanács keretein belül kidolgoznának, egy Ukrajnával kötendő egyezményt, azt a részes államok aláírnák, és a szerződés létrehozná a Rendkívüli Ukrajnai Kamarát. Tisztségeket ukrán ügyészek, bírák és különböző ET-tagállamok ügyészei, illetve bírái töltenék be. Bár az ET-nek nincs hatásköre, hogy közvetlenül hibrid törvényszéket létesítsen, azonban lehetőség lenne annak létrehozására ukrain javaslatra, ha a tagállamok kormányai egyhangúan elfogadnának egy közös politikát a törvényszék támogatásáról. Ha nem regionális szervezet bevonását vesszük alapul, akkor Ukrajna, és az ENSZ között is születhet egy szerződés, amely alapján fel lehetne állítani egy speciális bíróságot. Azonban az előbbi példában - Sierra Leone-i Speciális Bíróság – a

⁷² Csapó Zsuzsanna: Alternatívákban gondolkodhatunk? A Nemzetközi Büntetőbíróság lehetséges kiegészítői/kihívói - az orosz agresszió relációjában (ÁJT, 2022/4., 25-46. o.) URL: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9028245>

⁷³ Upholding of Charles Taylor conviction ‘important step’ for justice – Security Council, URL: <https://news.un.org/en/story/2013/09/451312>

szerződés a BT kezdeményezésére kötöt, így a konkrét szituációra tekintettel láthatjuk, hogy erre a megoldásra politikailag nincs realitás⁷⁴.

5.3 Egyéni felelősség kérdése

A lehetséges bírói fórumok tárgyalásakor, sokszor felmerült az egyéni felelősség kérdése, főként az állam élén álló vezetők tekintetében. Elsődlegesen, hogy ezen témának alapjaival tisztába legyünk, általánosságban foglalkoznánk a nemzetközi jogban az államfők büntetőjogi felelősségének felvetésével. Államfőként arra tekinthetünk, akik az államukat legmagasabb szinten képviselik, valamint rendszeresen teszik azt nemzetközi szintén, például: szerződést kötnek, illetve megbízzák diplomáciai képviselők vezetőit. Tehát, az állam első embere, aki a nemzetközi jogi szempontból releváns hatásköröket gyakorolja, a belső jogi elnevezéstől függetlenül. Beszélhetünk egy emberről, azonban testület is szóba jöhet, aki az államfői jogokat gyakorolja. A vonatkozó szabályok, a nemzetközi jogban egy speciális területet alkotnak, mivel a jogalanyok köre igazán szűk. Kijelenthető, hogy az ezt szabályozó joganyag egészen hiányos, nincs egyetlen nemzetközi jogi megállapodás, ami átfogóan rendezné helyzetüket. Sokáig nem beszélhettünk államfői felelősségről, a 20. századig elképzelhetetlen volt az erről való gondolkodás, hiszen akkoriban a nemzetközi jogban fennállt az abszolút immunitás elmélete. Az uralkodók szuverenitása Istentől származtatott volt, ezért nem volt olyan felettes hatalom, amely feléjük helyezkedve ítélezhetett volna. Mind az államok, mind az uralkodók sérthetlensége abszolút, és megkérdőjelezhetetlen volt⁷⁵. A változást – mint ahogyan a egyén nemzetközi jogi felelősségének körében is – a Nürnbergi perek hozták el⁷⁶. A Statútuma tartalmazza 7.cikkejében a hivatali minőség irrelevanciájának doktrínáját, mely szerint: „az a tény, hogy a nemzetközi jog szerinti bűncselekményt elkövető személy állam- vagy felelős kormányfőként járt el, nem menti őt ki a nemzetközi jogi felelőssége alól”. Ezen elv kimondása áttörte az addig érvényes büntetlenséget az államfőkkel szemben. A nürnbergi elv azóta, számtalan nemzetközi jogi dokumentumban megjelent.

Mára már számos példával találkozhatunk az államfői felelősségre vonás kérdéskörében. Megemlíthetjük az 1993-ban felállított ad hoc bíróságot, amely sikeresen

⁷⁴ Csapó Zsuzsanna: Alternatívákban gondolkodhatunk? A Nemzetközi Büntetőbíróság lehetséges kiegészítői/kihívói - az orosz agresszió relációjában (ÁJT, 2022/4., 25-46. o.) URL: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9028245>

⁷⁵ Cserny Ákos: A miniszteri felelősség, Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2011.

⁷⁶ Kocsis Dávid: Put in justice – avagy hogyan történik a személyek büntetőjogi felelősségre vonása a nemzetközi jogban? URL: <https://arsboni.hu/put-in-justice-avagy-hogyan-tortenik-a-szemelyek-buntetojogi-felelossegre-vonasa-a-nemzetkozi-jogban/>

felelősségre vonta az egykori Jugoszláv köztársasági elnököt, Slobodan Milosevic-et, majd az 1994-ben felállított ad hoc törvényszék statútuma, amely alapján Ruanda volt államfőjét - Jean Kambandát – vonták sikeresen felelősségre⁷⁷. Sikertörténetként tekinthetünk, ezekre az esetekre, azonban mégsem volt teljesen egyértelmű egy ideig, hogy milyen feltételek, és szabályok alapján valósítható meg a felelősségre vonás. Államfői felelősségre vonás, más keretek kötött szintén megvalósult, melyekre példaként hozhatjuk: Albániában a volt párt állami vezetőt Ramiz Alia-t akire, 1994 júliusában mondták ki a hatalommal való visszaélés vádjának megállapítását, azonban 1995-ben amnesztiát kapott, 1997-ben újabb vádat emeltek ellene, a népirtás, és az emberiség elleni bűntettek miatt, ellenben ezt ejtették. Továbbá beszélhetünk még Bolgáriában a volt pártállami vezetőről - Todor Zsivkovról - , aki 1954 óta volt a rendszer vezetője, őt 1992-ben hét évi börtönbüntetésre ítélték, azonban 1996-ben felmentették alóla⁷⁸. Következően láthatjuk, hogy nem feltétlen valósul meg sikeresen a felelősségre vonás, vagy ha igen, nem feltétlen mondhatjuk hatékonynak. Az államfői felelősségre vonás kérdése mindig nagyban függ az adott állam politikai felépítésétől, és rendszerétől, így az jelentősen meghatározza a sikeres eljárás lehetőségét, illetve megvalósulását. Konkrét jogi egyezmény nem alakult ki, de a nemzetközi és nemzeti bíróságok előtt kialakult szokásjogi alap egyértelműbbé tette az államfő felelősségre vonásának nemzetközi kereteit.

A legfőbb résznek, a büntetlenség pajzsán a Nemzetközi Büntetőbíróságot tarthatjuk. Az ICC Statútumának 27. cikkelye - uralkodó értelmezése alapján – szabályozza az immunitás jogának korlátozását. Ugyanis, a hivatalos minőség figyelmen kívül hagyására alapozott büntetőeljárás indítható, akár a hivatali idejét töltő személlyel szemben is. Amiatt hozott, ennek az elvnek a korlátozása akkora áttörést a nemzetközi jogban, mivel abból az alapvetésből indulunk ki, hogy a nemzetközi szokásjog alapján, hagyományosan az államfőket immunitás illeti meg, amelynek érvényesülést az ICC eljárásakor a 27.cikk zárja ki. Ez alapján kizárható a hivatalban lévő, mind a hivatalukat vesztett államfők ellen lefolytatott eljárásban az immunitás. A részes államok tekintetében egyértelmű a felállás a felelősségre vonás körében. Azonban más a helyzet, ha kívülálló állam államfőjéről beszélünk. Az állam önszántából lemondhat államfőjének immunitásának jogáról, de kikényszeríteni ezt nem lehet.

⁷⁷ Papp Nikolett: Az államfők nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonásának mai keretei. In. Debreceni Jogi Műhely, 2016. évi (XIII. évfolyam) 3-4. szám (2016. december 31.)

⁷⁸ Állam-és kormányfők a vádpadon URL: https://mult-kor.hu/20111215_allames_kormanyfok_a_vadpadon?print=1#

Megjeleníthetünk egy felfogást, miszerint ha a Biztonsági Tanács kezdeményezésre indul el az eljárás, akkor ezáltal beleértettnek tekinthető a lemondó nyilatkozatot⁷⁹.

Folytatásként értekeznék arról, hogy ha nem az ICC előtt történik a felelősségre vonási eljárás, akkor milyen fórum előtt történhet meg. Mindenekelőtt, az államnak saját magának van lehetősége államfőjét felelősségre vonni, ennek semmi jogi akadálya nincsen. Ennek ellenére, erre nagyon ritkán kerül sor, nagyrészt ezt politikai indokokkal magyarázhatjuk. Arra általában akkor kerülhet sor, ha politikai rezsimváltás valósul meg, ami nem feltétlen eredményez megfelelő, illetve igazságos felelősségre vonást.

Ha nem nemzeti fórumok előtt történik meg, de nem is az ICC előtt folyik az eljárás, akkor beszélhetünk az ad hoc vagy hibrid bíróságokról. Az ad hoc bíróságok mellett már hoztam példákat – az ICTY, valamint ICTR eljárása. Ami melletti érvek ezen két ad hoc bíróság eljárásával is magyarázhatók, hiszen létrehozásuk szerint bármely állam területén elkövetett, bármely állam által, valamint bármilyen bűncselekmény megalapozhatja joghatóságát, ahogyan azt a felek kikötik. Ennek következtében az azt létrehozó dokumentum által lehetővé tehetik az államfők immunitásának kizárását is. A hibrid bíróság eljárására példaként hozhatjuk, a Sierra Leone-i Speciális Bíróság előtt zajlott Charles Taylor elleni pert. A volt libériai elnök ellen lefolytatott eljárást a háborús és emberiség elleni bűncselekmények, valamint a nemzetközi humanitárius jog megsértése alapozta meg⁸⁰. Hasonlóan az ad hoc bíróságokhoz, rejlik előnye a hibrid megoldásnak is, olyan kisegítő faktorról, hogy eljárásában nemcsak nemzetközi fórumok vesznek részt, hanem nemzetik is. Bezárólag a felelősségre vonás kivételes, és nem nagy múltú eljárását röviden részletezném, ami az univerzális joghatóság elve alapján való eljárás lenne. Amelynek lényege abban áll, hogy egy állam törvényei szerint a világ bármely részén megvalósuló bűncselekmény alapján eljárhat, még akkor is, ha az elkövető nem volt állampolgára. Erre sikeres konkrét példát nem tudok hozni, ezáltal láthatjuk, hogy nem feltétlen hatékony megoldás az államfők felelősségre vonására⁸¹.

Ezen összegyűjtött információk alapján megállapíthatjuk, hogy jelen esetben az államfők felelősségre vonására nem egy lehetőség van. A megoldások szorosan

⁷⁹ Papp Nikolett: Az államfők nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonásának mai keretei. In. Debreceni Jogi Műhely, 2016. évi (XIII. évfolyam) 3-4. szám (2016. december 31.)

⁸⁰ Blahó András, Prandler Árpád (Szerk.): Nemzetközi szervezetek és intézmények, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016..

⁸¹ Papp Nikolett: Az államfők nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonásának mai keretei. In. Debreceni Jogi Műhely, 2016. évi (XIII. évfolyam) 3-4. szám (2016. december 31.)

összekapcsolódnak a megválasztott bírói fórummal. Így, az orosz-ukrán helyzettel kapcsolatban is mindegyik kifejtett bírói fórum lehetséges eljárásáról szólnék.

Mint ahogyan láthattuk, a legbiztosabb felelősségre vonást a Nemzetközi Büntetőbíróság biztosítaná. Ugyanis, Statútumának 27. cikke, az elé vitt eljárásokban kizárja az államfői immunitásra való hivatkozás lehetőségét. Azonban, eljárást nehezítő körülményként tekinthetünk arra tényre, hogy a joghatóságát Oroszország egyáltalán nem, míg Ukrajna nyitott nyilatkozatával fogadta el. Tehát, az államfő felelősségre vonására a lehetőség biztosított, csak a joghatóság kérdése határozza meg annak alkalmazhatóságát az ügyre. Következő lehetséges megoldásként tekinthetünk a nemzeti bíróság előtti ítélkezésre. Amely jogi akadályokba nem ütközne, de a jelenlegi politikai realitásban nem láthatunk rá valós esélyt, annak megtörténésére. Nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy az eljárás nem nemzetközi jellege miatt, a nemzetközi jogban kialakult garanciális szabályok sem érvényesülhetnek, így az eljárás nemzetközi elvonásához vezethet akár, például: az ICC komplementaritás elve alapján vonhatja magához, ha alapos kétségek merültek fel az állami eljárás korrektségével szemben, vagy éppen ha az eljárás azt célozta, hogy az illetőt kivonják az érdemi felelősség vonás alól⁸².

A következő két eljáró fórum hasonlósága miatt tárgyalnám őket viszonylag együtt, hiszen az ad hoc bíróságok esetén, és a hibrid törvényszékek esetén, is megvalósulhat az államfő felelősségre vonása, ha az azt létrehozó dokumentumban a felek úgy egyeznek meg. Az ad hoc bíróság esetén a megegyezés történhet a felek között, vagy ENSZ közreműködéssel is. Míg a hibrid törvényszékek esetén a megállapodás létrejöhet az egyik fél és egy nemzetközi szervezet között, ami lehet az ENSZ is, de bármely regionális nemzetközi szervezet is betöltheti ezt a szerepet.

5.4 Az orosz-ukrán háború összefoglalva a felelősségre vonás szempontjából

Végezetül tehát megállapíthatjuk, a jelenleg kialakult helyzettel kapcsolatban, hogy a felelősségre vonásra mindenképpen van lehetőség. Ami nagyban függ a két ország együttműködésétől valamint hajlandóságától. Ugyanis, akár a nemzetközi, vagy nem nemzetközi fórumokról van szó, az állam szuverenitásába olyan mélyen semmilyen fórum nem tud belenyúlni, ami annak beleegyezése nélkül lehetővé tenné a felelősségre vonás lefolytatását.

⁸² Papp Nikolett: Az államfők nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonásának mai keretei. In. Debreceni Jogi Műhely, 2016. évi (XIII. évfolyam) 3-4. szám (2016. december 31.)

Kivételt képezhet az ENSZ Biztonsági Tanácsa, amelynek vannak olyan jogkörei, hogy lehetővé tegyék egy nemzetközi fórum eljárását az adott állam kifejezett beleegyezése nélkül. Például utalhat ügyet az ICC elé, vagy kezdeményezésére állítható fel ad hoc, vagy hibrid bíróság is. Amelyre a dolgozatomban kifejtése során számos sikeres példát láthattunk. Ugyanakkor aktuális ügyünkben a Biztonsági Tanács egyik állandó tagja áll, egy másik állammal szemben, így az előzőekben bemutatott kivételes esetek megvalósulására valós eséllyel nem számíthatunk. Ugyanis, Oroszországnak a Biztonsági Tanács állandó tagjaként vétó joga van az erre irányuló döntésekkel szemben, következésképpen egyszerűen megakadályozva az eljárások megindítását, vagy a már erre irányuló tárgyalások megkezdését. Ellenben ha nem születik valamilyen formában egyezség a két állam között, akkor az eddig bemutatott törvényszékek eljárására nincs jogi lehetőség.

6. Befejezés

Dolgozatom során, végig jártam a nemzetközi büntetőbíráskodás kialakulásának témakörét. A történelem fonalán végig haladva, fejtettem ki annak különböző fejlődési szakaszait. Kiindulásként, az első valódi nemzetközi törvényszék eljárást vizsgáltam, majd az ott kialakult szempont rendszer alapján keresztül haladtam végig, és befejezőleg tárgyaltam az állandó nemzetközi büntetőbíráskodást. Megvizsgáltam azok felépítését, eljárási szabályait valamint legfontosabb kérdésként joghatósági szabályait is. Foglalkoztam azzal a kérdéskörrel, hogy ezen bíróságok milyen bűncselekmények alapján járhatnak el, valamint milyen dokumentumokban találhatjuk azokat. Az egyéni felelősség témájára is fordítottam figyelmet a dolgozatom kifejtése során. Kiemelkedő kérdésként tárgyaltam az államfői mentességet valamint vizsgáltam, hogy mely bírói fórumok előtt történhet meg a felelősségre vonás, illetve milyen jogi szokások alapozzák meg az eljárást.

Foglalkoztam az orosz-ukrán háború tényleges történelmi hátterével, abból az okból kifolyólag, hogy jobban megérthessük, mi miért így alakult ki, valamint milyen esélyt láthatunk a fennálló konfliktus megoldására. A tényleges aktuális jogesetet bizonyos szempontok alapján elemeztem végig. Mint például, hogy mely bíróságoknak a joghatósága lehet megalapozott a fennálló helyzettel kapcsolatban, valamint mely bűncselekmények alapozhatják meg eljárását és lennének aktuálisak a kialakult helyzetre tekintettel. A lehetséges eljáró fórumok közül foglalkoztam azokkal, amelyeknek reális lehetősége van eljárásának lefolytatására. Nem utolsó sorban abból a szempontból is megvizsgáltam a fennálló bírósági alternatívákat, hogy melyek előtt van valós esély egy államfő felelősségre vonására.

Összegzésként, elmondhatjuk a konkrét esettel kapcsolatosan, de általánosságban is, hogy a felelősségre vonás kérdésében, lényegtelen milyen fórum előtt zajlik, ha alkalmasak az eljárási szabályok, garanciák övezik, valamint joghatósági szabályai megfelelőek a felek általi megállapodásnak. Ezek alapján bármilyen minőségű bíróság létrehozható, az egyedüli igazi feltétel, hogy az államok között valamilyen megegyezés, vagy egyoldalú alávető nyilatkozat, vagy bármilyen formában történő hiteles állami hozzájárulás legyen köztük. Igaz, az állandó Nemzetközi Büntetőbíróság elrettentő erővel bírhat, azonban úgy gondolom, mindegy milyen fórumon folyik le az eljárás, a fontos tényező az, hogy az elkövetőket rendszerint utolérje, ne csak kivételes esetekben beszélhessünk büntetőjogi felelősségre vonásról. Legfőbb céljaként láthatjuk a bíráskodásnak, hogy az elkövetők nem maradjanak büntetlenül. Vagyis a nemzetközi jogban létrejövő bíróságok fő célja, hogy áttörje - a nemzetközi jogra jellemző -

„büntetlenség kultúráját”⁸³. Lehetőség szerint, minden bűnös arányos büntetést kapjon elkövetett cselekményeiért. Ezért is foglalkoztam dolgozatomban az államfői felelősség kérdésével is, hiszen az állam élén álló vezetők rendszerint nem kerülnek felelősség vonásra, vagy azért, mert nincs ki eljárjon ügyeikben, vagy van aki eljárna, de nincs reális lehetősége az eljárás lefolytatására. Témám kidolgozása során számos ügyel foglalkoztam, melyekben sikeresen megtörtént egy nemzetközi bírói fórum előtt a felelősségre vonás, következésképpen a most kialakult helyzetben sem mondhatjuk teljes bizonyossággal, hogy ennek lehetősége kizárt lenne.

Lehetőségem nyílt a dolgozat témájának forrásainak gyűjtése, valamint magának a munkámnak megírása során számos hasznos információval gyarapodni. Véleményem szerint az elmúlt évtizedekben jelentékeny fejlődésen ment keresztül maga a nemzetközi bírászkodás, de az államfői immunitásnak a kérdésköre is. Manapság olyan eljárások lefolytatására van lehetőségünk, amelyekre pár évtizeddel, illetve évszázaddal ezelőtt elképzelhetetlennek tündek. Mindenképpen érdemes ezzel a témakörre foglalkoznunk, ezzel is elősegítve az erről való gondolkodást.

⁸³ Kovács Péter: Bevezetés a Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlatába. PÁZMÁNY PRESS, Budapest, 2020

7. Források:

1. Ádány Tamás Vince, A legsúlyosabb jogsértések miatti felelősségre vonhatóság nemzetközi jogi tendenciái, különös tekintettel a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatóságának előfeltételeire, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola Budapest 2011.
2. Ádány, Tamás Vince: A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága, Pázmány Press, Budapest, 2014
3. Állam-és kormányfők a vádpadon URL: https://multkor.hu/20111215_allames_kormanyfok_a_vadpadon?print=1# (2023. 10. 31.)
4. Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation) URL: <https://www.icj-cij.org/case/182> (2023.10.24.)
5. Biztonsági Tanács 827. (1993) sz. határozata: ICTY létrehozó határozat: URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf (2023.10.16)
6. Blahó András, Prandler Árpád (Szerk.): Nemzetközi szervezetek és intézmények, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016.
7. Brlas Dóra, A Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlata és az orosz-ukrán háború. URL: <https://arsboni.hu/a-nemzetkozi-buntetobirosag-joggyakorlata-es-az-orosz-ukran-haboru/> (2023.10.23.)
8. Brlas Dóra, Orosz-ukrán konfliktus: hogyan járhat el a Nemzetközi Büntetőbíróság? URL: <https://arsboni.hu/orosz-ukran-konfliktus-hogyan-jarhat-el-a-nemzetkozi-buntetobirosag/> (2023.10.23.)
9. Csapó Zsuzsanna: Alternatívákban gondolkodhatunk? A Nemzetközi Büntetőbíróság lehetséges kiegészítői/kihívói - az orosz agresszió relációjában (ÁJT, 2022/4., 25-46. o.) URL: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9028245> (2023.10.23.)
10. Cserny Ákos: A miniszteri felelősség, Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2011.
11. International Criminal Tribunal for Rwanda hivatalos oldala, URL: <https://unictr.irmct.org/en/tribunal> (2023.11.02.)
12. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia hivatalos oldala, URL: <https://www.icty.org/en/about> (2023.11.02.)
13. Kende Tamás - Nagy Boldizsár - Sonnevend Pál - Valki László (szerk.): Nemzetközi jog, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014.

14. Kocsis Dávid: Put in justice – avagy hogyan történik a személyek büntetőjogi felelősségre vonása a nemzetközi jogban? URL: <https://arsboni.hu/put-in-justice-avagy-hogyan-tortenik-a-szemelyek-buntetojogi-felelossegre-vonasa-a-nemzetkozi-jogban/> (2023.10.31.)
15. Kovács Péter: Bevezetés a Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlatába. PÁZMÁNY PRESS, Budapest, 2020.
16. Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft, Budapest, 2016.
17. Kovács Péter (2018) : Nemzetközi büntetőbíráskodás, ” IN JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia. URL: <https://ijoten.hu/uploads/nemzetkozi-buntetobiraskodas.pdf> (2023.09.24)
18. Lenkovics Judit, (2010). A nemzetközi büntetőbíráskodás történetének mérföldkövei: A Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozásának történeti előzményei. *JOGI TANULMÁNYOK*, 2010/2 szám.
19. Mankoff, Jeffrey, Russia’s War in Ukraine: Identity, History, and Conflict, Center for strategic & international studies. (2022) URL: <https://www.csis.org/analysis/russias-war-ukraine-identity-history-and-conflict> (2023.10.23)
20. Nemzetközi Büntetőbíróság hivatalos oldala. URL: <https://www.icc-cpi.int/about/the-court> (2023.09.24)
21. Nemzetközi Büntetőbíróság működéséről. URL: <https://www.icc-cpi.int/about/how-the-court-works> (2023.09.24)
22. Nuremberg Trial Archives The International Court of Justice: custodian of the archives of the International Military Tribunal at Nuremberg. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/documents/library-of-the-court-en.pdf>
23. Papp Nikolett: Az államfők nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonásának mai keretei. In. Debreceni Jogi Műhely, 2016. évi (XIII. évfolyam) 3-4. szám (2016. december 31.)
24. Residual Special Court for Sierra Leone hivatalos oldala, URL: <https://rscsl.org/> (2023.11.02)
25. Rome Statute of the International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf> (2023.09.24)
26. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and> (2023.10.23)
27. The Moscow Conference; October 1943. Joint Four-Nation Declaration: URL: <https://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp> (2023.10.16.)
28. Upholding of Charles Taylor conviction ‘important step’ for justice – Security Council, URL: <https://news.un.org/en/story/2013/09/451312> (2023.11.02.)

29. 30/1992. (V. 26.) AB határozat

30. Varga Réka (2006) : A Római Statútum jelentősége a nemzetközi jogban és a nemzetközi büntetőjogban, *Iustum Aequum Salutare II.* 2006/1–2. · 95–98.